

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Sakrální architektura na Orlickoústecku

v letech 1780 - 1850

Monika Pithartová

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika PITHARTOVÁ**
Osobní číslo: **H08092**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Sakrální architektura na Orlickoústecku v letech 1780-1850**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce, věnovaná pozdně barokním, klasicistním a empírovým církevním stavebním památkám na území bývalého okr. Ústí nad Orlicí, bude založena na studiu regionální topografické a odborné uměnovědné literatury a archivních pramenů (fondy příslušných farností a jejich pamětní knihy), jehož poznatky budou konfrontovány s vlastním terénním průzkumem. Zpracovatelka vytvoří komentovaný katalog staveb (včetně menších sepulkrálních památek - rodinných hrobek apod.), obsahující dějiny jednotlivých sakrálních objektů od jejich vzniku až do současnosti, jejich architektonickou a slohovou charakteristiku, autorské určení (stavitelé a spolupracující umělci), ikonografický rozbor výzdoby a stručný popis jejich současného stavu a využití. Pověsim si také zasazení jednotlivých staveb do jejich krajinného nebo městského kontextu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

WIRTH, Zdeněk. Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Vysokomýtském. Praha, 1902. CIBULKA, Josef - SOKOL, Jan. Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském. Praha, 1935. Umělecké památky Čech I.-IV. Praha 1977-1982. CHYTL, Karel. Doba klasicismu a empíru v Čechách. Dílo VI., 1908-1909, s. 33-60. WIRTH, Zdeněk - MATĚJČEK, Josef. Česká architektura 1800-1980. Praha 1984, s. 54-126. KOŘÁN, Ivo. Přelom ve vývoji výtvarné kultury. In: Josef Petráň (ed.), Počátky českého národního obrození. Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století. Praha 1990, s. 269-286. PETRASOVÁ, Taťana - LORENZOVÁ, Helena, (eds.), Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 (III./I.). Praha 2001, s. 28-60, 191-208 (kapitoly o architektuře klasicismu a neoklasicismu). HOJDA, Zdeněk - PRAHL, Roman (ed.), Mezi časy... Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800. Praha, 2000.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 5.2.2013

Pithartová Monika

Poděkování:

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování Mgr. Pavlu Panochovi, Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat paní Jitce Melšové a zástupcům všech far, obsažených v této práci, Státnímu okresnímu archivu Ústí nad Orlicí a Národnímu památkovému ústavu ÚOP v Pardubicích za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

ANOTACE

Práce je věnována církevním památkám postaveným v pozdním baroku, klasicismu a empíru v části bývalého okresu Ústí nad Orlicí. Postihuje období od roku 1750 do roku 1850 a sleduje další vývoj staveb. Zabývá se historií a popisem chrámů, jejich společnými prvky a zasazením staveb v krajině.

KLÍČOVÁ SLOVA

Orlickoústecký region, kostely, 18. a 19. století, pozdní baroko, klasicismus, empír, rod Lichtenštejnů, Josef Hardthmuth

TITLE

Church Architecture in Ústí nad Orlicí Region in the years 1780-1850.

ANNOTATION

The thesis deals with church constructions which were built in late baroque, classicism and empire style in part of former district of Ústí nad Orlicí. It focuses on the 1750 till the 1850 and it follow the further development these constructions. Focuses in the history and description of church, common components and embedding these constructions in open land.

KEYWORDS

Region in Orlickoústecko, church, 18th and 19th century, late baroque, classicism, empire style, dynasty of Lichtenstein, Josef Hardthmuth

OBSAH:

1. Úvod	9
1.1. Dějiny orlickoústeckého regionu	9
1.2. Dějiny výtvarné kultury sledovaného období	11
2. Jednotlivé stavby	16
2.1. Ústí nad Orlicí	16
2.1.1. Děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie	16
2.1.2. Další sakrální památky sledovaného období	19
2.2. Dolní Libchavy	20
2.2.1. Kostel sv. Mikuláše	20
2.2.2. Další sakrální památky sledovaného období	24
2.3. Dolní Dobrouč	25
2.3.1. Kostel sv. Mikuláše	25
2.3.2. Další sakrální památky sledovaného období	29
2.4. Bystřec	30
2.4.1. Kostel sv. Jakuba Většího	30
2.4.2. Další sakrální památky sledovaného období	34
2.5. Čenkovice	36
2.5.1. Kostel sv. Vavřince	36
2.5.2. Další sakrální památky sledovaného období	38
2.6. Valteřice	39
2.6.1. Kostel Povýšení sv. Kříže	39
2.6.2. Další sakrální památky sledovaného období	40
2.7. Výprachtice	40
2.7.1. Kostel Proměnění Páně	40
2.7.2. Další sakrální památky sledovaného období	42
2.8. Lanškroun	42
2.8.1. Kostel sv. Máří Magdalény	42
2.8.2. Další sakrální památky sledovaného období	44
2.9. Rudoltice	45
2.9.1. Kostel sv. Petra a Pavla	45
2.9.2. Další sakrální památky sledovaného období	47

2.10. Ostrov	48
2.10.1. Kostel sv. Mikuláše	48
2.10.2. Další sakrální památky sledovaného období	50
2.11. Horní Dobrouč	50
2.11.1. Kostel sv. Jana Křtitele	50
2.11.2. Další sakrální památky sledovaného období	52
2.12. Knapovec	52
2.12.1. Kostel sv. Petra a Pavla	52
2.12.2. Další sakrální památky sledovaného období	53
2.13. Skuhrov	54
2.13.1. Kostel sv. Jana Nepomuckého	54
2.13.2. Další sakrální památky sledovaného období	55
2.14. Česká Třebová	55
2.14.1. Děkanský kostel sv. Jakuba Většího	55
2.14.2. Další sakrální památky sledovaného období	59
2.15. Třebovice	61
2.15.1. Kostel sv. Jiří	61
2.15.2. Další sakrální památky sledovaného období	62
2.16. Řetová	63
2.16.1. Kostel sv. Máří Magdalény	63
2.16.2. Další sakrální památky sledovaného období	65
2.17. Ústí nad Orlicí - Hylváty	66
2.17.1. Kaple sv. Anny	66
2.17.2. Další sakrální památky sledovaného období	67
4. Sjednocující prvky	67
5. Urbanistické zhodnocení krajiny	69
6. Použité prameny a literatury	71
7. Přílohy	72

1. Úvod

Tato práce se bude zabývat sakrální architekturou. Pojem sakrální architektura však zahrnuje všechny stavby církevního typu. Vzhledem k velikému množství těchto staveb ve vybraném regionu se práce zaměří pouze na kostely, a to na chrámy postavené v rozmezí let 1750 - 1850 v jednotlivých městech a obcích vybraného území. Rozmezí let je oproti rokům uvedeným v názvu posunuto o třicet let dál do historie.

Orlickoústecký region je velice rozlehlý. Ohraničují jej města a obce Vysoké Mýto, Choceň, Žamberk, Kunvald, Pastviny, Lichkov, Horní Lipka, Králíky, Červená Voda, Jablonné nad Orlicí, Bystřec, Dolní Čermná, Horní Heřmanice, Lanškroun, Tatenice, Třebovice, Sloupnice, České Heřmanice a Cerekvice nad Loučnou. Jde tedy o rozsáhlou část republiky, práce se zaměří na východojižní část regionu. Kostely v této oblasti uvádí Josef Cibulka a Jan Sokol v Soupisu památek historických a uměleckých okresu Lanškrounského.

Ve sledovaném období jde o Ústí nad Orlicí, Dolní Libchavy, Dolní Dobrouč, Bystřec, Čenkovice, Valteřice, Výprachtice, Lanškroun, Rudoltice, Ostrov, Horní Dobrouč, Knapovec, Skuhrov, Českou Třebovou, Třebovice, Řetovou a Hylváty. Řazení míst je odvozeno od města bydliště autorky práce, tedy od Ústí nad Orlicí, dále po směru hodinových ručiček.

Určená místa měla vždy společnou historii. Měly společné majitele a ve středověku je pojilo panství, ať lanšperské či lanškrounské. Chrámy mají proto podobné prvky.

Časová osa z velké části překrývá devatenácté století. V té době se utvářela česká společnost, tyto snahy vyvrcholily Národním obrozením a revolucí v roce 1848. Významnou obrozeneckou osobností a osobností pozdějších let byl významný politik František Palacký, který se zabýval také kulturou.

Dějiny výtvarné kultury sledovanou časovou linku znají pod pojmy pozdní baroko, klasicismus a empír.

1.1. Dějiny orlickoústeckého regionu

Část vybraného území uvádí Kosmas ve své kronice jako zem do 12. století pokrytou hustými lesy. Majiteli tohoto území byli Slavníkovci, po jejich vyvraždění roku 995 pravděpodobně patřilo, do roku 1108, Vršovcům. Po nich se majitelem stal kníže Svatopluk.

Rozsáhlá kolonizace proběhla mezi polovinou 12. století a 13. stoletím. Roku 1249 dostal území do zástavy Vilém z Drnholce. Jihomoravští páni z Drnholce kolem roku 1260 postavili hrad Lanšperk. Kolonizaci, převážně německou, v té době podporoval také panovník Přemysl Otakar II. Hrad Lanšperk roku 1267 připadl králi a v roce 1285 král Václav II. jej

společně s Lanškrounem daroval panství Závaši z Falkenštejna a jeho synovi Ješkovi. Dostali jej jako odměnu za zneškodnění loupeživých tlup a ochranu zemských hranic. Darovací listinou část panství, mimo Lanšperka, roku 1292 Václav II. Přenechal cisterciáckému klášteru na Zbraslavi.

Loupeživé tlupy se nevyhnuly ani tomuto regionu. Roku 1306, po vraždě krále, sem vtrhl Hynáček z Dubé. Nájezdy trvaly do poloviny 14. století. Vojenským zásahem krále Karla IV. roku 1356 východočeští loupeživí rytíři skončili. Krajinu postihly také přírodní katastrofy a mory.

Za Karla IV. Bylo roku 1344 založeno litomyšlské biskupství, které roku 1356 dostalo do své správy také panství lanšperské. Zbraslavský klášter směnil panství za državy blíž k Praze.

Roku 1421 jako litomyšlský biskup působil, hlavní odpůrce Mistra Jana Husa, Jan Železný. Husité se tedy toho roku rozhodli k útoku na město a vyvrátili biskupství, z katolíků se stávali stoupenci víry podobojí. Také v Ústí a Řetově vznikly husitské fary.¹

V polovině 15. století se majitelem lanšperského panství stal Zdeněk Kostka z Postupic a počátkem 16. století přešlo panství na rod Pernštejnů. Během vlastnictví těchto dvou rodů se panství lanšperské spojilo s panstvím lanškrounským. Roku 1544 Jan z Pernštejna musel prodat lanšpersko Petrovi Bohdaneckému z Hodkova. Od jeho synů tuto část opět koupil v roce 1564 Vratislav z Pernštejna, ten však nadělal dluhy, a proto jeho syn Jan z Pernštejna musel celé panství roku 1588 prodat. Lanšpersko - lanškrounské panství tehdy získal Adam Hrzán z Harasova. Po většinu té doby hrad Lanšperk sloužil jako panské sídlo, to bylo později přeneseno na lanškrounský zámek.²

Po bitvě na Bílé Hoře v roce 1620, útěku Zimního krále a popravě českých pánů na Staroměstském náměstí se do země začala stěhovat šlechta z ciziny.³ Zdeslav Hrzán z Harasova roku 1622 prodal panství Karlovi z Lichtenštejna.⁴ Začala rekatolizace.

Po Vestfálském míru z roku 1648 na sedláky dopadla roboty, na niž dohlíželi panští rychtáři a obecní drábové. Ve východních Čechách v roce 1680 vypuklo povstání, bylo však vojensky potlačeno. Selské bouře se zde objevily znovu roku 1775.

„Náboženský útisk nekatolíků byl zdůrazněn patentem z roku 1717 a dále reskriptem z roku 1725 o trestání kacířství.“⁵ V Ústí nad Orlicí tehdy existovalo náboženské středisko pro tajné evangelíky.

¹ PÁVEK, Miloslav. *Řetůvka 1292-1992*. Řetůvka: Obecní úřad. s. 6-8.

² ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 6*. Praha 1989.

³ PÁVEK, Miloslav. *Řetůvka 1292-1992*. Řetůvka: Obecní úřad. s.9.

⁴ ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 6*. Praha 1989.

Hladomor, jenž nastal po neúrodě v roce 1711 a při němž zemřela desetina obyvatel země, spolu s následky sedmileté války, probíhající v letech 1756 - 1763, dolehl také na lanšpersko - lanškrounské panství.

Po zrušení patrimoniálního zřízení v roce 1848 se panství rozdrobilo na jednotlivé okresy.

Stejně jako celá země trpěl také region oběma světovými válkami. Mnoho obyvatel přišlo o život a část území postihl také osud Sudet. V obou válkách chrámy ztratily své zvony.⁶

1.2. Dějiny výtvarné kultury sledovaného období

Od 2. poloviny 17. století do Čech přichází nový stavební sloh - baroko. Baroko se stalo nejen stavebním a výtvarným slohem, ale také novým životním stylem.

V architektuře se barok uplatnil v sakrálních a světských stavbách i ve stavbách venkovských, tedy v lidové architektuře.

České země baroko objevilo již v manýristické Praze Rudolfa II. A však jeho nástup přerušila třicetiletá válka. Největší barokní umělci vytvářejí svá vrcholná díla od konce 17. do poloviny 18. století. V raném baroku do Čech přišli pozvaní zahraniční architekti, aby tvořili pro bohaté stavebníky. Díky trvale usazeným stavitelům ze severní Itálie či Bavorska a barokních umělců narozených v Čechách mohl na přelomu staletí vzniknout český barok. K vrcholům evropské barokní architektury patří bezesporu díla Kryštofa a Kiliána Ignáce Dientzenhoferových. Stejně tak návrat ke středověké křesťanské tradici v barokní gotice Jana Blažeje Santiniho-Aichla.

Baroko se velmi podílelo na urbanismu území. Středověká stavení byla nahrazována novými areály klášterů, paláců a pevností či docházelo k přestavbám a dostavbám v rámci oprav. Velmi se rozšířil fenomén Božích muk a mariánských nebo morových sloupů.

„Barokní půdorys zejména sakrálních staveb opouští převážně pravoúhlé tvary předchozích období. Půdorysy vrcholných barokních staveb jsou složitými průniky geometrických tvarů, zejména oválů a kruhů.“⁷ Pokud se v půdorysu vyskytují pravoúhlé tvary, bývají často kombinované s oblými. Půdorys, dávající stavbě četné vnitřní i vnější dělení, se řadí mezi charakteristické prvky stylu.

⁵ PÁVEK, Miloslav. *Řetůvka 1292-1992*. Řetůvka: Obecní úřad. s.10.

⁶ PÁVEK, Miloslav. *Řetůvka 1292-1992*. Řetůvka: Obecní úřad. s. 6-13.

⁷ DVOŘÁČEK, Petr. *Architektura českých zemí. Baroko*. Praha 2005. s. 16. ISBN 80-7309-275-1

Dalšími prvky jsou okna, portály a architektonické články. Okna mají převážně oválné tvary a tvary tzv. kazulová.⁸ Portály většinou zdobí bosáž, občas polosloupy nebo pilastry a klenáky. Ve vrcholném baroku se portály stávají z rozeklaných štítových nástavců, ty bývají zvlněné či sochařsky zdobené. Mezi nosné prvky se řadí sloupy a hladké či torované polosloupy, pilastry a šikmo postavené polopilíře. Ve štítě se také objevuje okno či nika s plastikou. Portál občas obsahuje i balkon s balustrádou. Často se chová jako samostatné sochařské dílo díky své výzdobě architektonicky řešeného průčelí, jenž se soustřeďuje právě do portálu. Někdy bývá trojitý, po stranách s nižšími vstupy.⁹ Architektonické články, které renesance vyráběla z kamene - okenní ostění, pilastry, římsy -, baroko užívá převážně pouze v omítkovém zdivu. Samotný kámen se užívá na sochařskou výzdobu, balustrády, hlavice pilastrů a dominantní honosné portály. Také kuželky balustrád se od renesančních liší. Původní měly kruhový průřez, zatímco nynější mají průřez čtvercový. V interiérech se architektonické články pokrývají mramorem (pilastry) pro napodobení kamene italských staveb či pozlacují (hlavice).

Tyto prvky mohou vyniknout díky ojedinělému výskytu kamenného zdiva. Stavby většinou kryje omítka. S omítkou je možno jemně členit danou zeď, v pozdním dynamickém baroku fasády, díky rozvlnění půdorysu, mnohdy působí až dojmem modelovaného tvaru.

Svou výzdobou freskami a plastickou štukovou dekorací navazuje baroko na renesanci, a však není tak střídme. Výzdobou pokrývá celé plochy stropů a stěn, „*u stropní fresky často vytvářejí iluzi otevření prostoru malbou oblohy s postavami andělů a svatých. Výzdoba je figurální, ornament mizí.*“¹⁰

Oblouk a kupole klenby se postupně stlačuje až k nízké klenbě ve tvaru zploštělé kulové úseče. Nad čtvercovým základem se nazývá česká a nad obdélníkovým pruská placka. „*Do uspořádání kleneb se promítá i složitý půdorys například při zaklenutí prostoru nad prostupujícími se ovály.*“¹¹ Kazetové a malované trémové renesanční stropy mizí úplně. V obytných interiérech stropní konstrukci zakrývá omítnuté podbití, často se štukovou a malířskou výzdobou.

Pro barokní stavby je typická stavba vysokým řádem - pilastry, méně často sloupy či polosloupy, jenž prostupují více podlaží. Fasáda těchto staveb bývá vždy symetrická, a to i v případě, pokud neodpovídá vnitřnímu uspořádání budovy. V průčelí se užívá jen

⁸ Tvar menšího roucha. DVOŘÁČEK, Petr. *Architektura českých zemí. Baroko*. Praha 2005. s. 23. ISBN 80-7309-275-1.

⁹ Motiv vítězného oblouku. Tamtéž. s.23.

¹⁰ Tamtéž. s.14.

¹¹ Tamtéž. s.18.

barevný a plastický kontrast geometrických ploch, výzdoba je pouze sochařská. Nachází se v nikách, na vrcholech pilastrů a hlavně na portálech. V pozdním dynamickém baroku se používá také typické zvlnění fasády.

Arkádové ochozy postupně nahrazují uzavřené chodby.

Mnoho barokních staveb vlastní mansardové střechy se změnou sklonu a často s malým přesahem v zalomení. Ve spodní, strmější části, obsahuje vikýře, někdy s oválnými okny. „*Naprosto typickým prvkem české krajiny jsou barokní cibulové střechy kostelních věží, jimiž byly často opatřeny i starší stavby.*“¹²

Klasicismus patří mezi historizující slohy, lépe řečeno tyto slohy otevírá. Po baroku se lidé namísto vytvoření nového stylu vrací ke stylům historickým. Prvním se stal návrat k antice, klasicismus, po něm následuje romantismus - návrat ke gotice a dále návrat k renesanci, baroku a rokoku. Avšak funkce těchto novostaveb nemůže být srovnávána s původním slohem.¹³

Pevné hranice let 1750 - 1850 středoevropský klasicismus značně přesahuje, na rozdíl od baroka. První náznaky se objevily již ve 40. letech 18. století ve Francii, vyvinula se z nich tzv. revoluční architektura. Toto období uzavírá empír¹⁴ za vlády císaře Napoleona I.¹⁵

V Čechách se namísto francouzské revoluční architektury vyvinula tzv. úřednická architektura a architektura pevností. To vše zahájily vojenské budovy, nemocnice, porodnice, starobince, sirotčince, ústavy pro hluché a slepé a lázeňské komplexy, ty projektovaly krajské stavební kanceláře. Zároveň s těmito stavbami můžeme v Čechách nalézt pokusy o neopalladiánská venkovská sídla.¹⁶

V 80. letech 18. století zahájil Josef II. Svou osvícenskou architekturou střed evropského klasicismu s u nás tradičním barokem. Nejvýznamnější stavby té doby jsou pevnosti Josefov, postavena v letech 1780 - 1787, Hradec Králové z let 1780 - 1789 a Terezín, ta pochází z let 1780 - 1790.

V Praze můžeme vidět příchod klasicismu na úpravách šlechtických paláců a domů či na jejich novostavbách. Jedním z nejúspěšnějších stavitelů se stal dvorní stavitel Anton

¹² Tvar menšího roucha. DVOŘÁČEK, Petr. *Architektura českých zemí. Baroko*. Praha 2005. s. 28. ISBN 80-7309-275-1.

¹³ MRÁZ, Bohumír. *Dějiny výtvarné kultury 2*. Praha 2001. s.103. ISBN 80-85970-37-6.

¹⁴ Empír = z francouzského empire = moc, císařství. ODEHNALOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly z dějin kultury*. Brno 1997. s. 182. ISBN 80-7204-058-8.

¹⁵ PETRASOVÁ, Taťána. *Architektura „státního klasicismu, palladiánského neoklasicismu a počátků romantického historismu. Čechy 1780-1840*. In *Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780-1890*. Academia 2001. s. 28. ISBN 80-200-0735-0.

¹⁶ Neopalladianismus je označení pro neoklasicismus v Anglii. První neoklasicistní vilu postavil Lord Burlington v letech 1727 - 1729 na okraji Londýna. Tamtéž, s. 29.

Haffenecker¹⁷, ten vedl přestavbu Pražského hradu, Nostitzova divadla a zámku hraběte Sweerts-Sporcka v Lysé nad Labem a pro hraběte Nostitze postavil zámek v Měšicích. Jednu z pražských přestaveb vedl společně s Josefem Jägerem.¹⁸ Ten se zabýval pozdně barokní tvorbou, zde lze však v detailech, jako jsou okenní šambrány, vidět klasicistní estetiku.¹⁹

Postup klasicismu lze pozorovat na tvorbě Jana Nepomuka Ignáce Palliardiho.²⁰ Domy na pravé straně hlavního průčelí při druhé fázi přestavby Sweerts-Sprekova paláce²¹ upravil do podoby jednopatrového nižšího křídla v pásu atiky se segmentovým štítem a plným válcovitým uzávěrem portálu s balkonem.

Venkovská sídla si šlechta po roce 1800 dávala stavět dle anglické literatury, jež se stala vzorem pro jejich způsob života. Nejvýznamnější stavbou v Čechách pocházející z této představy je zámek Kačina hraběte Jana Rudolfa Chotka z let 1806 - 1822.

Od 2. poloviny 18. století se fenoménem stala stavba rodinných hrobek. Dekret Josefa II. Z roku 1784 zakazoval pohřbívání mrtvých uvnitř města v kostele či na hřbitově, a to z hygienických důvodů. Bez ohledu na společenské postavení se měli všichni pohřbívat na centrálním hřbitově. Dekret z roku 1791 šlechtě povolil zřízení rodinné hrobky na vlastním pozemku, toto se chápalo jako náhrada za dřívější výsadu pohřbu v kostele. Šlechtické hrobky dokázaly „*vyjádřit filosofickou i krajinářskou myšlenku přírody povýšené na sakrální prostor, rovnocenný vysvěcené půdě kostela.*“²²

Sakrální architektura v klasicistní době zaujímá zvláštní postavení. Josef II. Roku 1782 vydal dekret o zřizování nových farností.²³ Na základě tohoto dekretu v Čechách vznikly nejstarší stavby na východočeských lichtenštejnských panstvích.

¹⁷ Patřil do skupiny tannheimské skupiny stavitelů, do Čech přišli z Tyrolska po roce 1757. PETRASOVÁ, Taťána. Architektura „státního klasicismu, palladiánského neoklasicismu a počátků romantického historismu. Čechy 1780-1840. In *Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780-1890*. Academia 2001. s. 37. ISBN 80-200-0735-0.

¹⁸ Také jeden ze stavitelů tannheimské skupiny, dalšími byli František Heger, Paul Wiedhopf a Zacharia Fiegert. Tamtéž, s. 37.

¹⁹ Zmíněné okenní šambrány se nachází na boční fasádě pražského domu advokáta Grömlinga, jež stojí na Malostranském náměstí. Přestavěl také zámek v Nových Hradech na Chrudimsku, zde jeho rozvržení bočních křídel rozpínajících se kolem čestného dvora ukazuje na vazby s vídeňskou architekturou. Tamtéž, s. 37.

²⁰ Potomek italské rodiny, jež se přistěhovala do pobělohorské Prahy, jeden z pražských stavitelů. Mezi tyto stavitele patřili také Anton Prachner, Anton Schmidt, Josef Sicka a Matthias Hummel z Vídně. Tamtéž, s.37.

²¹ Dnes v Hybernské ulici.

²² PETRASOVÁ, Taťána. Architektura „státního klasicismu, palladiánského neoklasicismu a počátků romantického historismu. Čechy 1780-1840. In *Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780-1890*. Academia 2001. s. 41. ISBN 80-200-0735-0.

²³ Tento dekret měl zajistit pravidelnou a hustou síť duchovní katolické správy, ta měla zveřejnit všechna císařská nařízení a dekreta. Tzv. prototypem venkovských kostelů se stal návrh na kostel pro tisíc lidí, jež měl být zvenčí v dórském a uvnitř v iónském řádu. Vedle kostela měla stát fara se školou, tento návrh byl vybrán pro velkou cenu vídeňské Akademie v roce 1785. PETRASOVÁ, Taťána. Architektura „státního klasicismu, palladiánského neoklasicismu a počátků romantického historismu. Čechy 1780-1840. In *Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780-1890*. Academia 2001. s. 51. ISBN 80-200-0735-0.

Rod Lichtenštejnů byl největším aristokratickým stavebníkem českých zemí na počátku 19. století. Krajinu lednicko-valtického areálu však kníže Lichtenštejn formoval již v baroku, zakládal zde aleje a lesní průseky, které krajinu výrazně organizovaly a členily. Jejich barokní rezidence v Lednici byla rozšířena o park, východně od zámku vznikla tzv. Hvězda. Jejím základem se stal osmiúhelník s alejemi ve svých úhlopříčkách, tento počín je zaznamenán na mapách lednicko-valtického areálu již v roce 1723. Lednický zámek pak byl v letech 1766 - 1772 přestavěn na klasicistní.

Lichtenštejnové byli velmi bohatí, mohli si tedy dovolit velké zásahy v proměnách svých panství. Drželi si vlastní stavebníky, jejich stavebním ředitelem se roku 1781 stal Isidor Canevale, který se za vlády Josefa II. stal nejpřednějším vídeňským architektem. Jejich stavitelem byl také Josef Meissl starší, u kterého se učil Josef Hardtmuth, byl zároveň Meisslův synovec.

Josef Hardtmuth byl v roce 1789 jmenován, dekretem knížete Aloise I. Lichtenštejna, vrchním dozorcem nad stavbami a kreslířem. Pro knížecí rod navrhl mnoho zajímavých staveb, včetně minaretu z let 1797 - 1802 v lednickém parku.

Stavitel velmi výrazně působil také ve sledované části orlickoústeckého regionu. Vytvořil plány pro stavbu kostela sv. Jakuba Většího v České Třebové, sv. Mikuláše v Dolních Libchavách, sv. Petra a Pavla v Rudolticích, věž chrámu v Ostrově a školy v Libchavách.

Po smrti knížete Aloise I. se vůdcem rodu stal Jan Josef I., vojevůdce habsburské armády. I přes neshody mezi ním a Hardtmuthem, byl Jan Josef I. jedním z největších stavebníků a mecenášů v Evropě té doby. Vystavěl mnoho staveb ve všech svých državách, roku 1812 dekretem vypověděl Hardtmutha z knížecích služeb, avšak musel být připraven pro případnou pomoc na rozestavěných stavbách v Lednici, Lánech, na Raistenbergu u Valtic a jinde.²⁴

Všechny stavby v regionu mají společný charakter podle norem generálního stavebního ředitelství. Prostor tvoří jedna loď s presbytářem často odděleným dvojicí přízvedních pilířů, jedna věž v průčelí či závěru kostela, ta často plnila funkci sanktusníku.²⁵

²⁴ KUTHAN, Jiří. MUCHKA, Ivan. *Aristokratická sídla období klasicismu*. Praha 1999. s. 33-48. ISBN 80-85770-81-4

²⁵ Sanktusník = „sanktusová vížka – štíhlá věžička na hřebenu střechy nad presbyteriem, popř. nad křížením lodí. Bývá na ní umístěn zvonek, kterým se zvoní při katolické mši.“ Diderot. *Velký slovník naučný, m-ž*. Praha 1999. s. 1295. ISBN 80-902723-1-2.

2. Jednotlivé stavby

2.1. Ústí nad Orlicí

Město se rozkládá v údolí Orlického podhůří na soutoku Třebovky a Tiché Orlice.²⁶

2.1.1. Děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie

Dle zápisu v kronice cisterciáckého kláštera na Zbraslavi, kterému město jako součást lanšperského panství ve 13. století patřilo, stála zde již fara. Kostel je zmiňován při převodu ze zbraslavského kláštera do majetku litomyšlského biskupství v roce 1350²⁷. V 15. a 16. století patřila farnost kněžím podobojí, katolickou se opět stává po třicetileté válce.²⁸ Rekatolizoval je jezuitský farář Jiří Hanzer, který zde roku 1581 působil. V roce 1598 již farář podobojí vykonával svou práci v čp. 53. Ústecký farář po třicetileté válce spravoval až do roku 1663 všechny katolické pobočky lanšperského panství.²⁹

Původní dřevěný kostel měl kamennou podezdívku, stál na obdélníkovém půdorysu s průčelím obráceným do míst dnešního děkanství, vcházelo se do něj však bočními dveřmi směrem od náměstí. Samostatná dřevěná zvonice pocházela z roku 1530.³⁰ V roce 1735 byla postavena sakristie s oratoří. Kostel i zvonice chátraly, 21. července 1770 byl položen základní kámen nového chrámu.³¹

Jakub Pánek z Veselí na Moravě dodal plány nového chrámu, který se začal stavět roku 1774 severojižně od starého kostela,³² stavba od položení základního kamene pokračovala pomalu a to vlivem hospodářské krize a epidemie. Presbytář byl dostavěn až na podzim roku 1776, bání usadili 23. září toho roku. O tuto stavbu se zasadil významný ústecký farář Jan Leopold Mosbendr. Průčelí z kamene zhotovil Alexius Czyriak, žamberecký řezbář.

²⁶ DIBELKOVÁ, Irena a kol.. *Poutní místa v Čechách*. Praha 2004. s. 199. ISBN 80-7033-844-X

²⁷ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Lanškrounském*. Praha 1935. s.211

²⁸ *Panorama kostelů a církevních památek: Vysoké Mýto, Choceň, Brandýs nad Orlicí, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová, Litomyšl, Polička: stručný průvodce památkami*. Praha 1941.

²⁹ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Lanškrounském*. Praha 1935. s.211

³⁰ *Panorama kostelů a církevních památek: Vysoké Mýto, Choceň, Brandýs nad Orlicí, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová, Litomyšl, Polička: stručný průvodce památkami*. Praha 1941.

³¹ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Lanškrounském*. Praha 1935. s. 213

³² Původní kostel stál na bažinaté a měkké půdě, proto jsou základy dnešní chrámové věže hluboké 10 m a 5 cm. *Panorama kostelů a církevních památek: Vysoké Mýto, Choceň, Brandýs nad Orlicí, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová, Litomyšl, Polička: stručný průvodce památkami*. Praha 1941.

Útěchová kaple se samostatným vchodem do chrámové osy východní strany přibyla v roce 1870 a roku 1906 ke kostelu přistavěli druhou sakristii.³³

Jednolodní obdélná stavba s hlavním průčelím a hranolovou věží na jižní straně, útěchovou kaplí při východní zdi, dvěma sakristiemi a obdélným presbytářem má zaoblená nároží. Průčelí člení čtyři pilastry na tři pole, každé obsahuje dveře a nad nimi okno. Boční pole mají dveře v kamenném ostění zakončené obloukem se zvýrazněnými klenáky, jejich okna jsou obdélníková také obehnaná kamenným ostěním. V prostředním poli zvýrazněným předsunutými sloupy na mohutných stylobatech se nachází hlavní vchod. Tyto dveře po stranách ukončují kamenné sloupy nesoucí kladí, které přechází v balkon. Na balkon se vchází z kruchty prosklenými dělenými dveřmi, které volně přecházejí v okno ukončené obloukem, celek obíhá kamenné ostění, tvořeno je dvěma pilastry nesoucími půlkruhovou římsu s nadpražím a výrazným klenákem. Hlavice obou sloupů a všech pilířů jsou korintské, spočívá na nich kladí s římsou, obíhající celý kostel. Na sloupech jsou na podstavcích ukončených zvlněnou římsou s volutou sochy Lásky a Naděje. Za nimi začíná věž, kterou s průčelím spojuje atika a pološtitý, na rozích atiky stojí sochy sv. Petra a Pavla.

Věž má na rozích pilastry také s korintskými hlavicemi, na hlavicích spočívá kladí s mohutnou římsou, které obíhá celou věž. Mezi sochami Lásky a Naděje se nachází lichtenštejnský znak s knížecí korunou a drapérií. Ten překrývá spodní část okna zvonového patra věže. Okno rámuje odstupněné pilastry, které nesou obloukovou římsu s nadpražím tvaru volutového štítu. „*Architektonické články a plastika jsou ze šedozeleného pískovce, ostatek omítnut.*“³⁴ Věž má ještě dvě postranní okna, obě jsou zakončena půlkruhem a zvýrazněna růžovou omítkou, všechna okna mají dřevěné žaluzie. Na stanovou střechu přiléhá bání s lucernou a makovicí, zakončená kovanou orlicí a mariánským monogramem ve svatozáři. Na věži jsou zavěšeny čtyři zvony.³⁵

Loď kryje valbová střecha z červených tašek, která se pojí na severní zeď věže, prostor nad křížením lodi s presbytářem svírá sanktusník. Stěny lodi opticky dělí na tři plochy mírně vpadlá světlá pole, která zvýrazňuje růžová omítka na kolmých lizénách a předělech pod římsou, v každém se nachází okno ukončené půlkruhem. Presbytář se směrem k severu zužuje, osvětlují ho stejná okna jako chrámovou loď. Celý kostel za průčelím zdobí pouze přechody mezi světlou v plochách a růžovou omítkou na lizénách. Pouze útěchová kaple má

³³ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.213

³⁴ Tamtéž, s.216 a 217.

³⁵ Zvon Václav o ø 120 cm, vysoký 80 cm; zvon Marie o ø 100 cm, vysoký 72 cm; zvon Medián o ø 70 cm, vysoký 50 cm a v lucerně zavěšený zvon šturmováček o ø 29 cm a vysoký 23 cm. Tamtéž, s. 232

ve svém průčelí hlavice pilastrů z šedozeleného kamene. Samotný vchod je tvořen předsunutým rizalitem se slepým vchodem v čelní a pravými dveřmi v boční straně, zdobí ho čtyři pilastry nesoucí kladí ukončené štítem a plechovou stanovou střechou. Totéž se objevuje na samotné stavbě kaple. Všechny architektonické články opět zdůrazňuje růžová omítka.

Zaoblené rohy a římsa obíhající celý chrám se opakují i v interiéru. Loď dělí dvě dvojice přízdních pilířů, které nesou ukončení valených kleneb s výsečemi, ty končí u kruchty a presbytáře výžlabovými náběhy, prostor je ukončen poloelipsami. Obdélný presbytář je sklenutý plackou, mělká apsida jej rozšiřuje směrem k severu, v ní je umístěn hlavní oltář. V oddělených částech bočních stěn lodi se nachází mělké niky pro oltáře a zpovědnice, jsou ukončeny segmentem. „*Pod věží v přízemí síň valeně klenutá s výsečemi a v celé šíři do kostela otevřená. V patře je kruchta stejně jako přízemní síň zaklenutá a rozšířená do lodi dřevěným balkonem vlnitého půdorysu.*“³⁶ Strop a srpy v okolí oken zdobí fresky svatých z roku 1872 od Jana Umlaufa z Kyšperka.

Vybavení kostela pochází z 2. poloviny 18. století. Hlavní oltář původně dotvářela freska z roku 1790 od Václava Kramolína, dnešní podoba je kopií této zamalované nástěnné malby. Předstupeň tvoří mensa tvaru sarkofágu se zlaceným tabernáklem s dvěma anděly po stranách a křížem na špici. Za mensou stojí mohutný sokl s polychromovanými a zlacenými sochami sv. Jáchyma, sv. Jana Křtitele, sv. Josefa a sv. Anny. Mezi nimi je zavěšen oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie z roku 1776 od Jana Dallingera von Dallingen. Obraz chrámu daroval kníže Lichtenštejn. Je zasazen v mohutném zlaceném rámu. Sousoší Nejsvětější Trojice na zeměkouli, které je umístěné nad obrazem dotváří výjev nanebevstoupení Panny Marie následnou korunovací.³⁷

Na evangelní straně se nachází oltář Panny Marie. Na mense spočívá prosklená skříň s figurínou mučedníka, po stranách stojí zlacené sochy světců. Nad oltářním obrazem visí jeden menší v rámu z rokajů, zobrazující Madonu.

Protějšek mu činí oltář sv. Jana Nepomuckého s rakvovitou mensou a jednoduchým tabernáklem tvořeným prosklenou skříňkou se stojící figurkou svatého. Vedle něj jsou zavěšeny obrázky svatých od Jana Umlaufa. Kromě motivu oltářního obrazu a postav světců vedle sloupů se celek neliší od oltáře mariánského.

³⁶ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.216

³⁷ Tamtéž, s. 218-221

Kazatelna je stejně jako oltáře bohatě zlacena a mramorována. Ambon zdobí reliéfy a sedící postavy Naděje a Víry, ze stříšky, na které sedí soška Lásky v paprscích a na oblacích s deskami desatera a dvěmi andílky po stranách, visí reliéf otevřené drapérie, kterou v rozích přichycují andělské hlavičky.

Na epištolní straně tvoří téměř identický protějšek kazatelny obraz Panny Marie zasazený v rámu z rokajů a růží a zdobený baldachýnem a drapérií. Obraz také zpodobňuje nanebevstoupení, tentokrát jde o výjev Madony se čtyřmi anděly, která stojí na půlměsíci, růžích a zeměkouli.

Poslední dva boční oltáře jsou zasvěceny 14 pomocníkům a Panně Marii Karmelitské. Také zde se nachází vedle sloupů vždy dvě sochy světců, tabernákl nahradily sošky Ježíše Krista a Panny Marie a nad obrazem se již nenachází menší obraz, ale je zde baldachýnová stříška se zavěšenou drapérií.

Ve zbylých dvou nikách stojí dřevěné zpovědnice se zlacenými sochami světců na vrcholu.

Na stěnách vedle oltářů a v presbytáři visí obrazy křížové cesty.

Varhany stojí na dřevěné kruchtě. Obě skříňová křídla tvoří spolu s poprsnicí kruchtý celek, pozitiv je přímo zavěšen do střední části, zdobí jej troubící a bubnující andělé. Skříň spojuje zlacená ornamentální girlanda, zlacené girlandy, dva sedící andělé a dvě vázy zdobí samotné skříňe.³⁸

2.1.2. Další sakrální památky sledovaného období

Kolem kostela se rozkládá starý, dnes již zaniklý, hřbitov, je uzavřen zdí.

Na hřbitově stojí kaple Panny Marie z roku 1787, má obdélný půdorys a apsidové zakončení. Kaple není zařízená.³⁹

Jihozápadně od kostela stojí budova děkanství čp.19. Původní pocházela z roku 1667, dnešní bylo postaveno v letech 1742 - 1748 a 1758, stavbu vedl opět Jan Leopold Mosbendr. Jednopatrová obdélná budova, s otevřenou arkádovou chodbou na pilířích v přízemí i patře východní stěny, je v přízemí sklenuta křížovou klenbou. Nad přilehlými místnostmi se klenou výsečové valené klenby. K úpravě dvouramenného schodiště došlo pravděpodobně v 19. století.⁴⁰

³⁸ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 221-224.

³⁹ POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech. Sv. 4, T-Ž*. Praha 1982. s.154

⁴⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2008. s.965. ISBN 978-80-7277-041-0.

Po roce 1806 byla z milodarů postavena kaple sv. Jana Křtitele V Lázních. Podnět pro stavbu dal doktor Koráb. Lod' tvoří s presbytářem tvar osmiúhelníku, nad průčelím se nachází štít, jehož atika překrývá valbovou střechu. Dveře ve vpadlém poli lemuje vystouplý segmentem zakončený prvek, nad nímž je umístěno půlkruhem ukončené okno. Průčelí zdobí lizény, celou kapli obíhá římsa. Ve štítě se nacházejí dvě kruhová okna. Kapli dokončuje věž s lucernou, která má stanovou stříšku. Lod' rozdělují pilastry na dvě pole s výsečemi pod okny, zaklenuté valeně. Klenbu presbytáře tvoří polovina klášterní klenby s výsečemi.

Původní zastavení křížové cesty, kterou dozoroval farář Jan Leopold Mosbendr. Byly postaveny ze sbírky, kterou započal tkadlec Andres, a která vznikla v kopci směrem na Litomyšl. Ke slavnostnímu posvěcení došlo 10. června 1755, z původních zůstalo pouze zastavení u poslední kaple. Dnešní kapličky byly postaveny v letech 1852 - 1853, mají obdélníkový půdorys, průčelí s trojúhelníkovým štítem a valbovou střechu. Poslední tři kaple jsou větší.

Kolem roku 1888 byla postavena kaple Nanebevstoupení Páně. Náklady na stavbu hradilo město a vznikla v lese kousek od křížové cesty.⁴¹ Jednoduchá budova je rozdělena do dvou úrovní, střední část vystupuje do výšky a předstupuje před boční části jako mělký rizalit tvořící průčelí. Lomeným obloukem ukončené okno sedí na římsě od obdélníkových dveří, celek lemují pilastry a lomený oblouk naznačený v omítce. Kaple má sedlovou střechu a zdobný prvek pod ní tvoří vlýs.

Město dále zdobí mnoho božích muk a volně stojících soch světců.

2.2. Dolní Libchavy

Dolní Libchavy tvoří část obce Libchavy, leží na jihu obce a tvoří hranici s městem Ústí nad Orlicí.⁴²

2.2.1. Kostel sv. Mikuláše

Kostel se nachází na severním konci Dolních Libchav, původně byl postaven pro všechny tři libchavské obce, tedy Dolní, Prostřední a Horní Libchavy.

Dle obecní kroniky zde již ve čtrnáctém století měla stát fara. Původní kostel pravděpodobně zničili během husitských válek, tedy v letech 1419 - 1436. Zmínka

⁴¹ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 232-235

⁴² *Dolní Libchavy*. 11. října 2012 [cit. 2013-02-05]. URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Dolní_Libchavy>.

o pozdějším dřevěném kostele, postaveném v gotickém slohu pochází z roku 1585. Postaven byl nejspíše tehdejším majitelem panství Mikulášem z Bubna. Uprostřed střechy se nacházela věžička se stokilovým zvonkem. Věž se dvěma velkými zvony stála vedle kostela. Nesly ji velmi silné trámy. Od roku 1765 zde stojí spodní kostnice. V roce 1778 se kostel filiální povýšil na farní s vlastní farou. Na velikonoční pondělí 25. března 1799 kostel vyhořel.

Nový, již zděný, byl architektem Josefem Hardtmuthem stavěn po dobu let 1799-1802⁴³. Také tento kostel zasvětili svatému Mikuláši.

Roku 1811 zřídil patronát kostela velký zvon⁴⁴. V roce 1859 Janem Suchomelem⁴⁵, k počtě svaté Anně, kostelu darován menší zvon⁴⁶. O oba tyto zvony kostel přišel v roce 1916. Dne 26. září byly roztaveny pro válečné účely.

Během let došlo k různým úpravám kostela. Jeho zdi byly rozšířeny v roce 1822. Ve stejném roce došlo také k úpravě věže. Střechu márnice pořídili roku 1840 a roku 1854 dostal novou břidlicovou střechu také chrám. Za eternitovou, jenž dnes kostel s věží mají, byla střecha vyměněna v roce 1911. Oprava věže proběhla roku 1892. Hodiny pořízené z darů obyvatel kostelní věž získala roku 1904.

Dne 9. prosince 1923 proběhly velké oslavy za účelem posvěcení nových zvonů, pořízených z darů obyvatel. Zvon Mikuláš⁴⁷ s nápisem „*Co nenávisť národů zničila, obnovila láska k Bohu*“⁴⁸ je největší ze tří kostelních zvonů. Další dostal jméno Marie a nápis zní „*Marie, zástíto míru, ochraňuj naše rodiště*“⁴⁹ a jejich zvonění doplňuje zvon posvěcený na jméno Josef.

Roku 1927 dostaly varhany nové kovové píšťaly⁵⁰ a byla provedena jejich oprava. Dne 5. dubna 1936 byl slavnostně posvěcen nový oltář.⁵¹

V srpnu a v září roku 1938 probíhala oprava kostela i s farou hrazena patronátem knížectví lichtenštejnského. Zkorodovaná koule z kostelní věže byla sejmuta a nahrazena novou měděnou, obsahující staré mince, svítky s texty a dokumentace vzniklé do roku 1938. Během okupace za druhé světové války patřily Horní a Dolní Libchavy do říšského vlivu. Všechny tři zvony byly sejmuty a roztaveny roku 1942 opět pro válečné účely.

⁴³ 1802 dle pamětníka Karla Urbana, v *Soupisu památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském však Josef Cibulka a Jan Sokol* uvádějí, na straně 89, rok dostavby kostela 1803.

⁴⁴ Průměr zvonu 90 cm, váha 450 kg, zhotoven z roztavených zbytků zvonů původního kostela. URBAN Karel. *Kostel sv. Mikuláše v Libchavách 1802-2002*. Ústí nad Orlicí 2002. s. 9

⁴⁵ Obyvatel Dolních Libchav, č.p. 69. Tamtéž. s. 10

⁴⁶ Průměr zvonu 75 cm, váha 257 kg. Tamtéž. s. 9

⁴⁷ Váha 270 kg. Tamtéž. s. 10

⁴⁸ Tamtéž. s.10

⁴⁹ Tamtéž. s.10

⁵⁰ Staré byly odstraněny pro válečné účely. Tamtéž. s. 10

⁵¹ Jeho pořízení stálo 30.000 Kč a částku darovali obyvatelé celých Libchav. Tamtéž. s. 11

Roku 1975 dostal kostel novou omítku. Další opravy proběhly v letech 1988 – 1991, kdy byl renovován kamenný kříž před kostelem a kostelní interiér. Zde se opravovala zimní kaple, do níž se nainstalovala elektrická akumulární kamna. Staré lavice zaměněny za nové, nově zavedena elektroinstalace a nově vymalováno. Stropní malby restauroval profesor Holinka z Pardubic a varhany opravila českotřebovská firma Poukar. Z většiny renovace financovali bývalí občané žijící v Německu.

Roku 1995 došlo k opravě věže a k jejímu znovuopláštění měděným plechem. Zkorodovaný kříž nahradil nový, vyroben českotřebovským uměleckým kovářem Františkem Bečkou. Pozlatil jej pardubický profesor Holinka. Tentýž rok došlo k vybudování venkovního osvětlení, vydláždění hlavních hřbitovních chodníků a nájezdu ke kostelu. Ekologický azbest na střechu kostela byl použit o rok později.

Nové zvony již na elektrický pohon se do věže instalovaly roku 1999. Posvětil je arcibiskup Karel Otčenášek. Nové hodiny se na věž nainstalovaly v roce 2000⁵². K posledním úpravám kostela došlo v roce 2001 zavedením vody do interiéru.

Samotná stavba je jednodílná s obdélníkovou lodí a čtvercovým presbytářem. Průčelí tvoří rizalit, nad nímž se vypíná věž s jehlancovou střechou. Kdežto střechy kostela jsou valbové.

Zvenčí průčelí s věží člení tři vpadlá pole, po stranách dvě menší opticky naznačují pilastry. Prostřední, širší pole obsahuje hlavní vchod s jednoduchým kamenným ostěním a nad ním trojúhelníkovým štítem s hladkým tympanonem, neseným volutovými konzolami. Nad průčelím se nachází, čtvercovým polem ohraničené okno, má půlkruhové zakončení a reliéfní rám. Lodní prostor věže ukončuje korunní římsa. Na obou stranách rizalitu se nacházejí dvě obdélníková okna, spodní v úrovni horní části dveří a vrchní v úrovni čelního okna.

Věž dále dělí na dvě části římsa patrová. Spodní patro nese na čelní stěně hodinový ciferník. Tuto část opticky pojí atiková, obloukem prohnutá zakončení po straně věže s chrámovou střechou. Zvonové patro má na všech čtyřech stranách žaluziová okna zakončená půlkruhy. Umístěna jsou ve vpadlých polích a zároveň je rámuje reliéfy, naznačující pilíře s hlavicemi držící oblouk. Vpadlá pole zdobí také rohy zvonového patra.

V lodních zdech omítku narušují tři půlkruhem zakončená okna s reliéfním ostěním, mezi nimi z omítky vystupují nízké obdélníčky. V jižní stěně jsou jedny postranní dveře. Odsazený presbytář osvětluje na každé straně stejné okno, jako hlavní loď.

⁵² Přesnost věžních hodin zajišťuje signál DCF z Frankfurtu nad Mohanem. URBAN, Karel. KACÁLEK, Ladislav. *Libchavy*. Libchavy 2010. s. 40

Čtvercová sakristie s valbovou střechou přiléhá k severní zdi presbytáře, na každé straně má obdélné okno.

Věž v interiéru obsahuje po obou stranách schodiště vedoucí na kruchtu, a depositáře.

Loď dělí na tři pole dva páry vystouplých pilířů s pásy, nad okny zakončenými segmentovým záklenkem, se klene valený strop a pod nimi v prostoru obíhá římsa. Strop presbytáře je plochý. Kruchtu nesou tři oblouky, přístupna je z obou stran věže.

Zařízení chrámu pochází z doby empíru.

Hlavní oltář, upravený kolem roku 1820, nese na mense tabernákl s beránkem Božím v paprscích, zakončených kupolí s krucifixem. Sokl tabernáklu hojně zdobí zlacené reliéfy. Obraz sv. Mikuláše se nachází na desce umístěné za ním. Původní obraz svatého Jana Křtitele pro hlavní oltář daroval roku 1811 kníže Jan Josef z Lichtenštejna⁵³. Autorem dnešního obrazu je rytíř z Trenkwaldu⁵⁴ a roku 1890 jej chrámu daroval kníže Jan II. Oltář zdobí mnoho reliéfů a andělských sošek. Celek oltáře pojí se zdmi presbytáře po obou stranách obloukové vchody se závěsy. Na vrcholech oblouků stojí, na podstavcích, sochy sv. Petra a Pavla.

Na evangelní straně je zavěšena kazatelna zdobená reliéfem Rozsévače ve zlaceném medailonu, po obou stranách sedí sošky andílků. Ambon ukončuje placka se zlacenými reliéfními lístky. Stříška kazatelny nese na vrcholu kopule trubadúra.

Její protějšek tvoří obraz sv. Mikuláše, jehož rám tvoří napodobeninu kazatelny bez ambonu s pilíři po stranách. Na vrcholu kupole však nestojí trubadúr, ale svatý Vojtěch.

Dále lze vidět dva boční oltáře. Na evangelní straně je oltář zasvěcen sv. Vojtěchovi, na epištolní Panně Marii. Oltář sv. Vojtěcha má na rakvovité mense místo tabernáklu Srdce Páně, zpodobněn jako erb na modré roušce se zlaceným baldachýnem, obklopené čtyřmi andílkami. Oltářní obraz ve zlaceném rámu po stranách uzavírají dva korintské sloupy nesoucí římsu. Na níž přiléhá zdobný reliéf, ukončený zlaceným křížem. Oltář Panny Marie s rakvovitou mensou nese obraz madony ve zlaceném rámu. Celek rámují dva sloupy s korintskými hlavicemi, které na římsu nesou zlacený zdobný reliéf, také ukončený zlaceným křížem.

Hlavní loď zdobí mnoho fresek. Strop v presbytáři nese kruhový výjev korunovace Panny Marie, zdobení ornamenty a medailony se svatými postupuje až k jeho oknům. Za hlavním oltářem se na zdi ukrývá původní oltářní freska. Na triumfální oblouku je

⁵³ Obraz pocházel z valtického zámku. CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 89

⁵⁴ Profesor vídeňské malířské akademie. URBAN Karel. *Kostel sv. Mikuláše v Libchavách 1802-2002*. Ústí nad Orlicí 2002. s. 9

namalován uprostřed výjev Poslední večeře Páně, nesenou dvěma anděly a postavy svatých v úpatí oblouku a na evangelní straně je výjev svaté rodiny.

Křížová cesta je umístěna v dětské kapli pod kruchtou. Zpodobňují ji malé kamenné čtvercové reliéfy v jednoduchých dřevěných rámečcích. Na evangelní straně zde visí krucifix a porcelánová soška Srdce Panny Marie.

Varhany tvoří tři části, dvě zrcadlově obrácené skříně stojí na kruchtě a třetí, menší část je zavěšena na balkónovém zábradlí.

2.2.2. Další sakrální památky sledovaného období

Do roku 1893 kostel těsně obklopoval hřbitov. Toho roku však byl rozšířen a dostal novou obvodovou zeď. Přední část původní zdi již obnovena nebyla. Na místo ní zbudovali schodiště ze silnice. V letech 1927-1928 probíhalo rozšíření silnice a přístupové schodiště tehdy získalo spodní část se zábradlím. Roku 1995 hřbitov dostal nově vybudovanou kašnu. Roku 2000 obec vydláždila zbylé hřbitovní cesty.⁵⁵

U kostela stojí kamenný krucifix z první poloviny osmnáctého století, má hranolový podstavec.⁵⁶

Fara, pocházející z doby stavby kostela, je jednolodní obdélná patrová stavba s plochým stropem v patře a českou plackou sklenutým přízemím.⁵⁷ Roku 1999 dostala budova novou střešní krytinu a zároveň plynovou přípojku.⁵⁸ Uvnitř se nachází obraz Marie Terezie z roku 1779.⁵⁹

Sousoší sv. Jana Nepomuckého, sv. Vojtěcha a sv. Mikuláše stojí naproti domu čp. 176. Pochází z roku 1733. Socha Jana Nepomuckého, stojící uprostřed, má esovité prohnutí, kanovnícký šat a v ruce drží kříž. Odstupněný podstavec zdobí po stranách voluty a vpředu reliéf. Sv. Vojtěch a sv. Mikuláš v biskupském šatu, každý se svými atributy, stojí prohnutě na podstavcích profilovaných stejně jako první.

U silnice, naproti čp. 3 se tyčí pískovcová socha Panny Marie z roku 1744. V podobě Immaculaty, jenž stojí na zeměkouli s hadem a půlměsícem. Mariánský monogram je umístěn v kartuši na římse trojbokého dřívku.

⁵⁵ URBAN, Karel. KACÁLEK, Ladislav. *Libchavy*. Libchavy 2010. s. 39, 40

⁵⁶ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.92

⁵⁷ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech I. A-J*. Praha 1977. s. 300

⁵⁸ URBAN, Karel. KACÁLEK, Ladislav. *Libchavy*. Libchavy 2010. s. 40

⁵⁹ CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.90

Litinový kříž z roku 1802 na pískovcovém podstavci, stojí proti čp. 103. Podstavec mezi volutami nese reliéf Panny Marie.

2.3. Dolní Dobrouč

Obec leží 7 km východně od města Ústí nad Orlicí, v jednom z bočních údolí u Tiché Orlice.⁶⁰

2.3.1. Kostel sv. Mikuláše

Podoba původního kostela sv. Mikuláše není známa, po roce 1420, za husitských výbojů, došlo ke zpusťování kraje a většiny lanšperského panství a tím také ke zničení mnoha písenností. Z této stavby pozůstává kaple sv. Josefa na hřbitově, tato sloužila původně jako kněžiště. Vedle kostela stávala dřevěná zvonice se dvěma zvony. Zvon s obrazem Panny Marie pocházel z roku 1576⁶¹, druhý, zvon Mikuláš, pochází z roku 1538. Ten se dochoval podnes.

V době starého kostela zde působili predikanti, po jejich odchodu roku 1617 fara v Dobrouči zanikla. Dojížděl sem i do okolních obcí orlickoústecký kněz, z chrámu se stal kostel filiální. Před rokem 1650 zde vznikla nová kazatelna, dva nové oltáře a byly pořízeny jiné potřebné předměty. Mezi lety 1663 - 1670 se stal filiálkou pro jablonneckou faru. Poté se stěhuje pod správu fary čermenské, mimo jiné spolu s kostely v Horní Dobrouči a v Ostrově. Roku 1735 pořídili do sanktusníku nový zvonek s obrazem sv. Barbory a sv. Josefa.

Tento zvonek v březnu 1813, společně se střechou a rohy zdí, zničila vichřice. V letech 1828 – 1829 začala stavba nového chrámu. Vedli ji Antonín Deml z Lanškrouna, mistr zednický a Matěj Arzl, mistr tesařský, taktéž z Lanškrouna, architektem empírové stavby byl Antonín Kapner.⁶²

Kolem roku 1881 Jan z Lichtenštejna daroval chrámu obraz sv. Mikuláše od Galatia Revelia a jeho žáků z roku 1539. V té době věnovala Anna Hartlová dvě nové kamenné sochy od svitavského sochaře Habelhanera. První zpodobňovala Neposkvrněné početí Panny Marie a druhá sv. Jana Nepomuckého. Roku 1885 dostal kostel zásluhou Barbory

⁶⁰ DIBELKOVÁ, Irena a kol.. *Poutní místa v Čechách*. Praha 2004. s. 169. ISBN 80-7033-844-X

⁶¹ Ulil jej Adam Bater v Hradci Králové, vážil přes 400 kg. CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Lanškrounském*. Praha 1935. s. 114

⁶² *Českořebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba*. Česká Třebová 2004. s. 114-116. ISBN 80-239-3464-3

Brusenbauchové sochu Panny Marie Lurdské a sošku sv. Bernardetty. Obě vyrobila firma Freppel v Paříži.⁶³

První opravy proběhly v roce 1888, tehdy došlo k obnovení střechy kostela a věže. Nový chrámový vnější plášť a novou dlažbu v interiéru položili roku 1890. V letech 1880 – 1890 byly dvakrát čištěny a opravovány chrámové varhany.⁶⁴

Opravy vnitřku chrámu se uskutečnily v roce 1899 a obsahovaly úpravu zdí pro malbu a odstranění původních malých lunetových oken. Následnou malbu provedl akademický malíř Nejedlý z Nového Bydžova. On také očistil Křížovou cestu, pozlatil svícny a vyrobil zlaté kříže pod ní. Stará okna nahradila nová s dvojnásobnými rámy a sítěmi.⁶⁵

K dalším opravám uvnitř kostela došlo v roce 1904. Opravami prošly sochy sv. Jana a Panny Marie a socha sv. Kříže u kostela.⁶⁶

Roku 1908 chrám dostal nové pneumatické varhany se dvěma manuály. Vyrobila je firma Mölzer z Kutné Hory. Ale byly velmi poruchové.⁶⁷ Při jejich opravě roku 1922 varhanář Poláček vyměnil pneumatický stroj.

V roce 1916 restauroval malíř a pozlacovač Josef Špringer z Ústí nad Orlicí zlacení hlavního oltáře a kolorování jeho andělů. Práce dokončil roku 1917. Ústecký řezbář František Procházka opravil anděly a rám obrazu sv. Mikuláše.⁶⁸

Žamberecký řezbář Josef Rous vyrobil v letech 1919 - 1920 první boční oltář Srdce Páně a roku 1921 druhý boční oltář zasvěcený Panně Marii, podle návrhů pardubického architekta Dvořáka. Podlahy pod nimi upravil truhlář Antonín Vávra.⁶⁹ Oltáře byly financovány z milodarů.

Josef Špringer v roce 1918 také pozlatil a natřel kříž naproti kazatelně a křtitelnici se sousoším.

Za první světové války z chrámu pro účely armády odneseny tři zvony. Roku 1917 byl zrekvírován menší zvon, zasvěcený Panně Marii. Obsahoval její obraz a pocházel z roku 1576. Původně mělo dojít také k rekvizici varhanních píšťal, avšak varhanář Mölzer svůj výtvar bránil. Tři nové zvony chrám dostal v roce 1927 od firmy Buřil a Riss z Kuklen.

⁶³ Jednalo se o kopii mistrovského díla vídeňské knížecí obrazárny. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí. Farní úřad Dolní Dobrouč. inv.č. 072. *Memorabilienbuch der Pfarre Lietenthal*. s. 29

⁶⁴ Tamtéž, s. 30

⁶⁵ Tamtéž, s. 31

⁶⁶ Tamtéž, s. 31/32

⁶⁷ Tamtéž, s. 32

⁶⁸ Tamtéž, s. 33

⁶⁹ K úpravě muselo dojít vzhledem k přímému postavení oltářů oproti původnímu umístění šikmému. Tamtéž, s. 34

Zvony obsahovaly obrazy svatých, jimž byly zasvěceny a tematické nápisy.⁷⁰ Financovány byly sbírkou pod záštitou místního faráře Alexandra Štancla.

Do všech tří chrámových oltářů byly roku 1927 osazeny nové oltářní kameny. Obsahují ostatky svatých.⁷¹ Ve stejném roce zavedli do kostela elektřinu. V letech 1930 a 1931 Josef Špringer pozlatil sochy okolo kostela.

Nově omítnut byl kostel v roce 1932 a roku 1933 spojen chrám s novou silnicí. Při betonování chodníků kolem kostela v roce 1935 se nahradily betonem i uvnitř vyšlapané kameny v uličkách mezi lavicemi. O rok později nahradili vyšlapané dlažby v sákristiích, u postranních dveří a v presbytáři terasem. Původní dláčky z presbytáře byly přeneseny do věže. Truhlář František Mařík vyrobil kryté zpovědnice.⁷²

Při rekvizici během druhé světové války přišel chrám o čtyři ze svých šesti zvonů. Roku 1958 přibyl zvon Panna Maria a až v roce 1979 se jejich počet zvýšil o zvon další.⁷³

Dnešní tvrdou omítku kostel získal v roce 1932. K obnovení fresek v interiéru došlo v letech 1953 - 1954. Roku 1967 proběhla úprava kněžiště a ozdobná mříž, jenž se nachází v hlavním vchodě byla instalována o rok později. Roku 1969 nahradilo staré pokrytí střechy nové a v roce 1970 do chrámu zavedli teplovzdušné topení. O rok později proběhla výměna dlažby.

Velká rekonstrukce věže se konala v letech 1978 - 1980, obnovili omítku, opravili hodiny a pokryli střechu věže plechem. V té době byl kostel znovu vymalován.

Jednolodní stavbu, s hranolovou věží na západní straně, zakončuje půlkruhový presbytář. Jednoduchou fasádu člení v poslední třetině výšky hlavní lodi horizontální římsy. Původní linii ruší pouze zvětšená okna.

Dveře obtáčí jednoduché kamenné ostění, nad nímž se na listových konzolách tyčí jednoduchý trojúhelníkový štít s holým tympanonem. Nad portálem, na první horizontální římsě, leží půlkruhové orámované okno. Mezi dveřmi a oknem se nachází nadpis BOHU A WÍŘE.

Samotnou věž v prostoru lodi tvoří předsunutý rizalit, pod střechou zakončen korunní římsou. Horní část věže opticky dělí patrové římsy. V prostřední ploše se na třech stranách

⁷⁰ Zvon Marie měl nápis „Maria, ochraňuj svůj lid.“, vážil 312 kg. Zvon Václav s nápisem „Sv. Václave, kníže náš, pros za nás.“, vážil 214 kg. A zvon Cyril s nápisem Sv. Cyrile, buď strážcem naší víry.“ vážil 153 kg. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí. Farní úřad Dolní Dobrouč. inv.č. 072. *Memorabilienbuch der Pfarre Lietenthal*. s. 36, vše s. 33-36

⁷¹ Kámen hlavního oltáře skrývá sv. Fortunata a Konstace, kámen na oltáři Srdce Páně sv. Felixe a Amadea. A kámen na oltáři Panny Marie sv. Felixe a Theofila. Tamtéž, s. 37

⁷² Tamtéž, s. 29-39

⁷³ Zvon s nápisem „Svatý Antoníne, zni k oslavě Boží“ byl zakoupen u příležitosti 150. výročí stavby chrámu. Tamtéž.

nachází orámované hodinové ciferníky, na čtvrtou z nich přiléhá špice střechy. Na zvonovém patře lze vidět žaluziová okna s plochými pilastry, jež se opakují také v rozích patra. Na oblouky zakončující tyto okna přisedá profilovaná římsa. Věž kryje nízká čtyřboká helmice s kovovým křížem.

Střecha je valbová s odstupněnou profilací nad presbytářem.

V interiéru presbytář spojen konchou, hlavní loď má naopak strop rovný. Prostor pod kruchtou neobsahuje klenbu a je otevřen, celou její váhu nesou dva čtyřboké pilíře s toskánskými hlavicemi. V zákrytu za nimi se na zdi objevují pilastry stejného vzezření. Mělký reliéf těchto pilastrů lze vidět v prostoru celé délky postranních zdí mezi okny. Patky začínají u podlahy a hlavice končí v úrovni okenních oblouků. V prostoru nad pilastry se v medailonech nachází portréty svatých.⁷⁴ Nástěnné malby s biblickými výjevy pokrývají také strop a presbytérium.

Hlavní oltář z roku 1837, v roce 1864 přestavěl dolnodobroučský truhlář Dominik Skalický. Mensu tvoří rakev, součástí tabernáklu jsou obrazy Srdce Panny Marie a Srdce Ježíše od akademického malíře Jana Umlaufa z Kyšperka. V bocích oltáře tvoří spojný prvek oltáře se zdi portály, nesoucích na rovném kladí postavy andělů. Nad sochařským celkem visí obraz sv. Mikuláše ve zlaceném rámu zvýrazněn freskou v podobě polosloupů a odstupněných polopilířů nesoucích oblouk s biblickým výjevem. Oltářní obraz v roce 1839 zhotovili bratři Jan a Josef Vorlíčkovi z Jablonného.⁷⁵

Krom hlavního oltáře stojí v presbytáři také oltář sv. Jana, taktéž z 1. poloviny 19. století. Mensa má opět tvar rakve, nese mini portálek se zlaceným křížem a dvěma modlícími se andílkami po stranách a oltářní obraz zasazený v bohatě zdobeném portále.

Ze stejné doby pochází také válcová kazatelna, ambon ukončen zvoncově, celek zdobí reliéfní květy. Kopulová stříška s řezanou drapérií po obvodu nese v paprskové hvězdici holubici.

Na evangelní straně se nachází boční oltář Panny Marie s jeskyní. Pro již zmiňovanou sochu Panny Marie Lurdské roku 1885 vytvořil jeskyni autor přestavby hlavního oltáře. V bohatě zdobeném portálu opět stojí na mense tvaru rakve. Na straně epištolní jde o boční oltář Srdce Pána Ježíše, tvořený sochou v portále stojící na mense v podobě rakve.

⁷⁴ Na straně evangelní to jsou sv. Ondřej, sv. Antonín, sv. František, sv. Petr a sv. Barbora. Na straně epištolní sv. Pavel, sv. Jakub, sv. Josef, sv. Florián a sv. Cecílie. Malby vznikly mezi lety 1862 - 1866, kdy loď a presbytérium vymaloval Václav Víšek z Ústí nad Orlicí. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí. Farní úřad Dolní Dobrouč. inv.č. 072. *Memorabilienbuch der Pfarre Lietenthal* . s.11 a 14

⁷⁵ *Od historie k současnosti 1292-1992: 700 let obce Dolní Dobrouč*. Obecní úřad Dolní Dobrouč 1991. s. 116

Jan Umlauf namaloval také obrazy Křížové cesty, pochází z druhé poloviny devatenáctého století.⁷⁶ K posvěcení došlo 20. září 1869 Vojtěchem Kloučkem z františkánského kláštera v Moravské Třebové.

Na stěně hlavního vchodu se nachází kopie obrazu sv. Mikuláše darovaná Janem z Lichtenštejna. Pod kruchtou se na oltáři nachází socha sv. Terezie z doby první republiky. V interiéru se dále nachází obrazy a sošky světců stojící na konzolách, rozmístěné po celé lodi chrámu.

V roce 1975 nahradil stávající varhany nový stroj.

2.3.2. Další sakrální památky sledovaného období

Ve hřbitovní kapli, opravené a znovu vymalované v roce 1881 se nachází nový gotický oltář vzniklý téhož roku, od žambereckého řezbáře a pozlacovače Musila. Ten nese obraz úmrtí sv. Josefa od Jana Umlaufa. Novou omítku dostala roku 1925. V roce 1942 zrekvirovali také zvonek z kaple. Roku 1980 se při rekonstrukci kaple přistoupilo k návratu do její podoby z doby původního gotického kostela.

Během oprav kaple v roce 1881 došlo k nahrazení části jižní zdi zdi novou. Další úpravy hřbitova proběhly v letech 1947 - 1955, kdy byl dokončen nový hřbitov.

V roce 1890 před kostel umístili sochu Nejsvětější Trojice Boží od vysokomytského sochaře Oldřicha Harnacha. Na soklu je umístěn reliéf sv. Floriána a sv. biskupa. K obnovení došlo v roce 1930. U kostela se také nachází pískovcový krucifix z roku 1780. Stojí na volutovém soklu s rokajovou kartuší.

Původní dřevěná fara byla nahrazena novou stavbou a roku 1765 došlo k povýšení z filiální správy na farní. Stavěla se z darů a pomoci místních občanů a finančního daru od majitele panství Josefa Václava Lichtenšteina. Kolem roku 1793 proběhly stavební úpravy fary.

Roku 1866 nechal Bernard Dušek postavit v lese pseudogotickou kapli ke cti Panny Marie. Tento pozemek dříve vlastnila rodina Horákových, proto se kapli říká také Horáková. Původní oltářní obraz Panny Marie s Ježíškem namaloval Jan Umlauf, byl však ukraden. Dnes jej nahrazuje volná kopie. Ani zdejšímu zvonku se rekvizice nevyhnula, nový pochází od firmy Buřil a Riss z Kuklen, z roku 1926. Roku 1913 ji znovu vymaloval Josef Špringer z Ústí nad Orlicí.

⁷⁶ Křížová cesta byla pořizena z milodarů. Každý obraz daroval někdo jiný, jména osob dárců se nachází na zadní straně každého plátna. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí. Farní úřad Dolní Dobrouč. inv.č. 072. *Memorabilienbuch der Pfarre Lietenthal* . s.13

U školy stojí socha sv. Jana Nepomuckého umístěna taktéž na volutovém soklu, zdobí jej reliéfní festony. Polychromovaná socha pochází z první poloviny devatenáctého století.

2.4. Bystřec

Obec Bystřec leží mezi městy Jablonné nad Orlicí a Lanškroun, na úpatí Orlických hor.⁷⁷

2.4.1. Kostel sv. Jakuba Většího

Původní dřevěný kostel stál v Bystřeci nejspíše již před husitskou revolucí, první zmínka pochází z roku 1651⁷⁸. Tento dostal roku 1779 kamennou zvonici, když pak kostelík zanikl, bystrčtí se postarali o nový.⁷⁹

Základní kámen nového svatostánku posvětili 19. června 1828 bystrčtý duchovní Josef Hruška a Vincenc Bibus, děkan z Ústí nad Orlicí. Pod záštitou rychnovského stavitele Schwarze se realizace stavby ujali Jan Mai z Chrudimi a Josef Reissner ze Štítů, oba byli zednickými mistry.

Do nové stavby zakomponovali původní kamennou kostelní věž spolu s válcovou věžičkou se schodištěm vázanou k jižnímu boku věže. Práce na tomto kostele trvaly do roku 1832.⁸⁰

Z darů se podařilo nové zařízení interiéru, mezi tím také Křížová cesta, kazatelna a varhany.

Avšak nedlouho po vystavění se objevila přílišná vlhkost kostela, ta za necelých třicet let silně poškodila jeho vnitřní zařízení.⁸¹ Během oprav poškozených oltářů - hlavního a bočního, v šedesátých letech devatenáctého století, dostala střecha nový šindel. Díky vlhkosti se chrám dostal koncem téhož století do kritického stavu. Tehdejší farář František Kovařík tedy zahájil peněžní sbírky na jeho opravy. Nejnutnější z nich proběhly roku 1892, došlo k opravení venkovních říms, jež opadaly, vyspravení střechy a novému obílení stěn.

Roku 1897 c.k. ministerstvo schválilo plány pro přestavbu věže a důkladnou rekonstrukci chrámu.⁸² O rok později se projekt realizoval. Po sundání zvonů a chatrné báně

⁷⁷ NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 7. ISBN 978-80-254-7535-5

⁷⁸ *Bystřec 1227-1977: 750 let trvání obce*. V Bystřeci MNV 1977. s. 10

⁷⁹ Vrchnost povolila stavbu a císař František I. Okolo roku 1828 souhlasil s finanční podporou. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 21. ISBN 978-80-254-7535-5

⁸⁰ Vysvětil jej Vincenc Bibus, lanškrounský vikář a ústecký děkan. CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Lanškrounském*. Praha 1935. s. 22 a 26.

⁸¹ Bystřecký lokalista František Bohuslav Lukeš v šedesátých letech devatenáctého století pravděpodobnou příčinu proč se do zdí vsakuje nadměrné množství vody, zjistil z chrámových plánů. Z nich vyčetl, že stavba byla pro urychlení a úsporu postavena o čtyři stupně níž, než projekt původně nařizoval. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 22 a 23. ISBN 978-80-254-7535-5

⁸² Tento projekt vypracoval Václav Červinka, okresní inženýr. Tamtéž. s. 24.

došlo ke zvýšení věže o jedno patro a k jejímu zakrytí novou helmicí. Kovaný kříž na svůj vrchol dostala na konci června 1898.⁸³

V průběhu rekonstrukce začalo jednání o výmalbě interiéru chrámu a již v květnu 1898 byla tato zahájena.⁸⁴ Slavnostní vysvěcení opraveného chrámu proběhlo v září 1898.

Při další opravě roku 1901 chrámu přibyla nová podlaha, v lodi v podobě pískovcových desek a v presbytáři šamotových dlaždic. Nové tašky na střechu se pořídily o rok později.

Během let 1907 - 1910 se nově vymaloval interiér, zrenovovaly se oltáře a zakoupila se nová barevná okna.⁸⁵

Roku 1912, po zásahu vichřice, musela být opravena chrámová střecha.

Stejně jako živelné pohromy kostel neminula ani rekvizice zvonů během první světové války. Ušetřen byl pouze zvon sv. Jakuba z roku 1585.⁸⁶ Zvon sv. Vavřince z roku 1820 a zvon sv. Václava z roku 1859 byly zrekvírovány pro rakouský válečný průmysl.

Díky veřejné sbírce přibýly ke zvonu sv. Jakuba roku 1924 tři zvony nové.⁸⁷ V témže roce se započalo s novou omítkou a výměnou okapů, tato oprava však trvala několik let. Elektrifikace chrámu proběhla roku 1931.

V průběhu druhé světové války, v roce 1942 byly bystřecké zvony opět zrekvírovány.

Roku 1949 proběhlo svěcení nového hlavního oltáře, jenž se pořídil z darů mezi lety 1947 a 1949 spolu s oltářem mariánským. Peníze ze sbírky se použily také na výmalbu a novou chrámovou dlažbu. Do interiéru se v letech 1959 - 1960 pořídily nové lavice.⁸⁸

Mezi lety 1957 - 1959 se opravila omítka a natřela střecha na kostelní věži, ta byla roku 1972 vyměněna za měděnou, jenž je zde dodnes. Ve stejném roce se věžní hodiny opatřily novými světelnými ciferníky.

Roku 1980 se rozhodlo o generální rekonstrukci chrámu. Plán zněl na dvě etapy, při nichž se vytvořila nová břizolitová omítka, elektroinstalace a střecha lodi. Severní a východní

⁸³ Pozlatil jej Emil Langer, lanškrounský zlatník. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 24. ISBN 978-80-254-7535-5.

⁸⁴ Pro výmalbu byl vybrán malíř a štafírník z pražského Žižkova, Antonín Rybníček se třemi syny. Ústředním motivem se staly postavy národních patronů - sv. Jan Nepomucký, Václav, Prokop, Vojtěch, Zikmund a Vít. Rybníček také opravil oltáře a obnovil malbu na varhaní skříni, lavicích a kazatelně. Tamtéž. s. 24 a 25

⁸⁵ Autorem této výmalby je akademický malíř Josef Mühl, ten nahradil původní Rybníčkovy patrony jednoduchými liniovými a florálními ornamenty secesního stylu. Oltáře renovoval Josef Štěpán z Pardubic. Tamtéž. s. 26

⁸⁶ Ulil jej zvonář Eliáš Stodola z Hradce Králové. Tamtéž. s. 26. Na zvonu se objevuje znak Pernštýnů a letopočet 1585. Vysoký 80cm, průměr 120 cm s váhou 13,55 q. *Bystřec 1227-1977: 750 let trvání obce*. V Bystřeci MNV 1977. s. 10

⁸⁷ Ulila je firma Richarda Harolda v Chomutově; vážily 380, 220 a 65 kg a stály 19 850 korun. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 27. ISBN 978-80-254-7535-5

⁸⁸ Opravu výmalby provedla bystřecká firma Koblížek, novou dlažbu položil cementář Josef Sršeň a lavice vyrobil Josef Čada, místní truhlář. Tamtéž. s. 27.

strana byly opraveny roku 1982 a zbytek kostela o rok později, při druhé etapě. Novou výmalbu získal interiér chrámu roku 1985.⁸⁹

V devadesátých letech dvacátého století v kostelní věži opět zazněly zvony. Zvon sv. Anežky roku 1992 vysvětil Karel Otčenášek, biskup královehradecký a roku 1993 biskup Josef Kajnek vysvětil zvon sv. Václava.⁹⁰

Stejně jako mnohé jiné, ani tento chrám neušel zlodějům, v srpnu roku 2002 zde odcizili sošky andílků z kazatelny a postranních oltářů.

Roku 2008 interiéru přibyly nové ozdobné kovové lustry.

Jedná se o jednoduchou sálovou stavbu s obdélným užším presbytářem a s věží uprostřed vstupního průčelí. Tato část je architektonicky členěna, zbylé stěny jsou hladké.

Mohutná kvádřiková bosáž armuje západní stěnu nesoucí se v empírovém duchu. Hlavní chrámové dveře umístěné vprostřed této stěny rámuje jednoduchá kamenná šambrána s uchy, na průběžné římsy nad nimi se nachází široké termální okno. Okolo jej zdobí klenáky a v omítce rytá pásová rustika. Stěnu dělí na tři části dva mohutné pilastry a celý prostor průčelí uzavírají dvě krajní části druhé průběžné římsy pod širokou plastickou římsou, jenž odděluje průčelí od věže. Věž dále na dvě části rozděluje široká římsa. Spodní patro nese ciferníky hodin zasazené v lizénových rámcích a horní zvonové patro z roku 1898 otevírají půlkruhem zakončená velká okna s kuželkovou balustrádou pod parapety. Věž zakončuje jednoduchá bání.

V obou bocích chrámové lodi se nachází tři menší půlkruhem zakončená okna a v jejich přední části dvojice kruhových okének. V jižní stěně se nachází jedno menší půlkruhově sklenuté okno osvětlující presbytář. Okna s vitrážemi zpodobňují polopostavy světců. Sv. Anna, Nejsvětější Trojice a sv. Ludmila je zasazena v oknech severní strany, v jižní se objevují sv. Vojtěch, František Xaverský a Jan Nepomucký a v presbytáři sv. Josef.

Lod' uvnitř člení dva páry silně vystouplých přípor na tři travé. Na přípory dosedající meziklenební pasy nesou pruské placky. Presbytář od lodi odděluje půlkruhový triumfální oblouk, zakončuje jej také placková klenba.

Tutéž klenbu lze nalézt v kruchtě spočívající na dvou kamenných pilířích. V jižním boku věže se nacházející šnekové schodiště umožňuje přístup k půlkruhem zaklopenému vchodu do kruchtě, umístěnému v prvním patře věže. Světlo na schodiště a do kruchtě přivádějí kruhová okénka.

⁸⁹ Autorem byl Kamil Mareš, malíř a natěrač z Horní Čermné. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 28. ISBN 978-80-254-7535-5.

⁹⁰ Tyto zvony pochází z dílny Pytrickové-Tomáškové z Brodska u Přerova. Zvon sv. Anežky váží 530 kg a stál 180 000 korun a zvon sv. Václava váží 320 kg. Tamtéž. s. 28 a 29.

U zakončení severní stěny stojí sakristie, uvnitř spojená s kněžištěm i presbytářem a zakončená valenou klenbou s výsečemi. „*Jižní vstup do kostela chrání předsíň čtvercového půdorysu.*“⁹¹

Hlavní oltář nacházející se v dnešním chrámu pochází z roku 1947. Původní z roku 1830 v horizontálních proporcích a s jednodušší výzdobou, i přes opravy v letech 1864, 1898 a 1907, zchátral. Nad tímto oltářem se nacházel obraz sv. Jakuba od malíře Zimmermana z Prahy.⁹² Roku 1947 farář Josef Bibus vyhlásil sbírku na opravu oltáře, avšak oltář i oltářní obraz byly ve velmi špatném stavu. Proto vznikl oltář nový, neobarokní. Autor Břetislav Kafka z Červeného Kostelce jej vyráběl dva roky.

Ústřední motiv tvoří masivní socha sv. Jakuba Většího v zlaceném rouchu. Za sochou lze vidět kasulovou niku rámovanou dvojicí pilířů a tordovaných sloupů nesoucích korintské hlavice, na nichž leží úseky kladí. Zde jsou usazeni dva andělé ve zlatém rouchu vztahují ruce ke sv. Jakubovi, stojícímu pod baldachýnem s pravou rukou žehnající a krucifixem v ruce levé. Po stranách se tělu Ukřižovaného klaní dva andělé. Ve stejné úrovni uzavírají oltář po obou bocích sochy sv. Petra a Pavla, v rukou mají otevřenou knihu a své atributy zavěšené u pasu. Oblečení jsou do tuniky a pláště. Nad celým oltářem se vznáší Duch svatý spodobně holubicí v ostensoriu. Všechny zdobné prvky zvýrazňuje zlacení.

Na konzole nad vstupem do sakristie stojí socha Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, pocházející z roku 1908 od pražského sochaře Františka Vratislava Buka.

U jižní stěny při triumfálním oblouku stojí na novobarokním mariánském sloupu rokoková socha Immaculaty. Socha Panny Marie z poloviny osmnáctého století dříve stála na stejně starém velkém tabernáklu s volutovými příporami. Nový podstavec pro sochu vyrobila také firma Břetislava Kafky.

Naproti mariánské soše se nachází kazatelna pocházející z doby stavby kostela. Vedle kazatelny na pilastru nesoucím triumfální oblouk visí obraz Božího milosrdenství.

Po obou stranách lodi stojí boční oltáře, oba pocházejí z roku 1830. Tyto mramorové oltáře představující klasickou edikulu⁹³ liší se pouze obrazy. Na epištolní straně⁹⁴ jde o obraz

⁹¹ NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 30. ISBN 978-80-254-7535-5

⁹² Obraz se však díky velké vlhkosti chrámu brzy zničil. Rám obrazu se zkroutil a plátno podélně roztrhlo. Tamtéž. s. 34

⁹³ Edikula = „a) původně chrámek, samostatná stavba obvykle sakrálního charakteru; b) architektonické orámování dveří, oken, výklenků, oltářních obrazů ap.; c) stavební útvar, který je složený z podpor (sloupy, pilastry) a kladí se štítem (fronton)“ *Velký slovník naučný, a-l*. DIDEROT, Praha 1999. s. 364. ISBN 80-902723-1-2

⁹⁴ Z pohledu od vchodu směrem k presbytáři se jedná o pravou stranu chrámu. Opakem je strana evangelní, tedy levá.

sv. Jana Nepomuckého a na straně evangelní je to oltář svatováclavský. Oba namaloval Jan Vorlíček z Jablonného nad Orlicí.

Poslední oltář zasvěcený sv. Terezii, jejíž socha stojí na masivním tabernáklu v rozích s torcovanými sloupky, pochází z roku 1931 od řezbáře Ladislava Bittnera z Jablonného nad Orlicí. Ten se nachází uprostřed evangelní strany.

Na stěnách visí obrazy Křížové cesty od Jana a Václava Vorlíčkových z roku 1832. Rozměry obrazů zaplňují většinu prostoru zdí pod okny.⁹⁵

V podvěží se nachází Kalvárie malovaná na dřevěných deskách. Má téměř životní velikost, sv. Máří Magdalena klečí pod ukřižovaným Kristem, po jeho pravici stojí Panna Marie a na druhé straně sv. Jan Evangelista.

Chrámové varhany pochází z roku 1830 od Ignáce Welzela z Králík. Byly na nich provedeny několikery opravy.⁹⁶ Stojí na kruchtě v podobě dvou stejných skříní, jenž jsou zrcadlově obrácené. Jejich třetí část zavěšená na plném zděném zábradlí nese dva andílky v bederních rouškách. Mezi zrcadlovými varhanovými skříněmi prochází vchod do prvního patra věže.

Při vchodu do chrámové lodi, pod kruchtou stojí barokní zповědnice z druhé poloviny osmnáctého století. Tato dřevěná zповědnice připomíná širokou skříň s konvexně vzednutým zvoncovým baldachýnem.

Místní občané nadále využívají chrám k původnímu účelu a průběžnými opravami jej udržují.

2.4.2. Další sakrální památky sledovaného období

Vchod na hřbitov, jenž dosahuje stejného stáří jako kostel, nabyl nynější podoby roku 1895. Jeho pilíře vyrobené z nekořského pískovce nesou ozdobná železná vrata. K jeho rozšíření došlo roku 1955.

⁹⁵ Když v roce 1898 Antonín Rybníček maloval chrámový interiér, prohlásil obrazy této křížové cesty za neopravitelně poškozené. Nahradily je tedy obrazy Rybníčkovými. V roce 1907 však pro malý rozměr a špatný stav obrazů kostel zakoupil novou cestu od akademického malíře Hlávky z Prahy. Státní konzervátor Dvořák v roce 1909 objevil třetí zastavení z původní cesty Vorlíčkových a rozhodl, že ji lze zrestaurovat. Toho se ujal August Vlček. Křížová cesta od malíře Hlávka se prodala do kostela na Mariánské Hoře. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 44. ISBN 978-80-254-7535-5

⁹⁶ První roku 1892 provedl František Alois Hanisch z Jakubovic, v roce 1901 Josef Koblre, varhanář z Lomnice nad Popelkou. Další provedl, společně s vyčištěním varhan, Václav Poláček z Rychnova nad Kněžnou v roce 1921. Zásadní se stala přestavba varhan z roku 1935 od Josefa Melzera, varhanáře z Kutné Hory. Ten vestavěl do jejich původní skříně nový dvoumanuálový stroj. Generální opravy prošly v roce 1992, provedl ji Jaromír Jantač z Vlašimi. Tamtéž. s. 40

V osmdesátých letech dvacátého století se stará márnice přestavěla na smuteční síň. Projekt pro ni byl vypracován roku 1982, realizace pak proběhla o tři roky později. Tato síň je vevázána do hřbitovní zdi.

Nacházejí se zde fragmenty náhrobků vzniklé okolo roku 1800. V severní části hřbitova stojí kříž z roku 1911.⁹⁷ Horní část kříže, původní hřbitovní náhrobek, stojí na podstavci z dobroučského pískovce. Litinový kříž s tělem Krista, směřující čelem k jihu a vsazený do kamene, má u paty sošky Panny Marie a sv. Jana Evangelisty. V neogotickém podstavci pod korunní římsou se nachází také reliéf sv. Josefa, v pravé ruce lilii.

Další pískovcový krucifix v rokokovém stylu od žambereckého řezbáře a kameníka Alexia Czyliaka stojí vedle hlavní hřbitovní brány. Roku 1993 jej restauroval sochař Jiří Kaňovský. Trojdílný podstavec je umístěn na mohutném soklu má boční strany v podobě reliéfně zdobených volutových přípor. Uprostřed se v bohatém rokajovém rámu nachází v paprskové svatozáři planoucí Srdce Páně, pod nímž reliéfně vystupuje rok 1778. Nad ní se tyčí jednoduchý, zužující se kříž s Kristovým tělem, mající trojlisté zakončení. Na krucifixu jsou dodnes patrné zbytky původní polychromie.

Na návsi stojí socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1812. K první opravě došlo již roku 1887, k zatím poslední v roce 1992. Sv. Jan Nepomucký stojící na oblacích v mírně kontrapostním postoji s pokrčenou pravou nohou, v levé ruce drží krucifix a v pravé bíret a palmovou ratolest. Na svatozáři lze napočítat pět osmicípých hvězd.⁹⁸ Na hlavním podstavci se nachází reliéf zpovědnice s Janem Nepomuckým, který právě poslouchá zpověď královny Žofie Bavorské. Celek bohatě zdobí reliéfy, také zde lze najít zbytky původní polychromie.

Od počátku osmnáctého století stojí nad kostelem, u cesty na Jablonné nad Orlicí, kaple Nejsvětější Trojice. Má půlkruhově uzavřený čtvercový půdorys, klenbu tvaru placky a valbovou střechu. Osvětlují ji kruhová okna v bocích. Nad průčelím, rámovaným lizény nesoucími profilovanou korunní římsu, se tyčí trojúhelníkový štít. Čelem vzhlíží k jihozápadu. Větší opravou kaple prošla roku 1937. Roku 1989 došlo ke krádeži, při níž utrpěl původní barokní oltář⁹⁹, jeho zbytek roku 1994 nahradil oltář nový od Jiřího Klekara, místního řezbáře.¹⁰⁰ Při poslední opravě roku 1999 kaple dostala nový nátěr střechy a fasády.

⁹⁷ Připomíná památku misie řádu redemptoristů, jenž se konala o rok dříve. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 49. ISBN 978-80-254-7535-5

⁹⁸ Ty představují víru, lásku, pět ctností, zároveň také zastupují jednotlivá písmena latinského TACUI, mlčel jsem. Tím připomínají neporušení zpovědního tajemství. Tamtéž. s. 57

⁹⁹ Z něj zmizely dvě polychromované dřevorezby zpodobňující Ecce Homo a Pannu Marii Bolestnou. Z interiéru se ztratily dřevorezby z počátku dvacátého století, sv. Antonín Paduánský a sv. Josef, původně stojící na

V obci a u cest v jejím nejbližším okolí stojí mnoho dalších menších Božích muk, soch, křížů a svatých obrázků.

2.5. Čenkovice

Čenkovice leží severně 13 km od města Lanškroun, rozkládá se na úpatí Bukové hory¹⁰¹. Chrám se nachází v údolí, v centru obce.

2.5.1. Kostel sv. Vavřince

Čenkovice jsou stále spravovány farností v Jablonném nad Orlicí, k jedinému narušení došlo v době po Bílé Hoře, kdy, až do roku 1663, obec duchovně spravovalo ústeckoorlické děkanství. A doby, kdy byly lokálií a poté samostatnou farností. Lokálie zřízená roku 1767 spravovala Orličky a Valteřice a farnost byla založena v roce 1782, k ní byly přiřazeny Valteřice.¹⁰²

Kostel sv. Vavřince, postaven v letech 1780-1782. Na tomto místě stával původně kostel dřevěný připomínaný roku 1667.

Donátorem nové stavby se stal kníže Alois Josef z Lichtenšteina, tehdejší majitel panství.

První oprava proběhla již roku 1809, kdy došlo k nové pokrývce chrámové střechy šindelem a její natření olejovou červenou barvou.

Původní cibulovou bání věže roku 1837 poškodila bouřka, proto ji nahradila nízká stanová střecha, kterou lze na věži vidět dodnes. Jejím autorem je stavitel Antonín Kappner. Do roku 1846 na střeše bylo možno vidět také sanktusník.

Celková oprava chrámu se konala roku 1906, proběhla nová výmalba interiéru, při níž malíř Josef Mühl z Nové Paky zakryl původní barokní výzdobu. Novým stylem výzdoby se stalo neorokoko. Antonín Springel z Ústí nad Orlicí opět vyštafíroval oltáře a starou kamennou dlažbu nahradila nová keramická. V exteriéru proběhla oprava krovu a střecha dostala břidlicovou pokrývku a do oken byly zasazeny nové vitráže.

Při rekonstrukci v letech 1973-1975 chrám dostal novou omítku a byla opravena střecha.

Pozdně barokní kostel s věží nad západním průčelím obklopuje hřbitov obehnaný kamennou zdí, jenž zakončují brány navazující na západní stěnu chrámu.

konzolách u bočních zdí. A čtyři sádrové sošky andělů. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. s. 60. ISBN 978-80-254-7535-5.

¹⁰⁰ Návrh oltáře vyhotovila řádová sestra z kláštera Bílá Voda u Jeseníku, Benedikta Šulhanová. Avšak i tento poničili zloději. Dnešní oltář se stejným námětem vyřezal opět Klekar roku 2002. Tamtéž. s. 60

¹⁰¹ *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s. 510 ISBN 80-238-9081-6

¹⁰² Tamtéž, s. 511

Samotný chrám je sálová stavba s věží a užším presbytářem. Zdivo je smíšené, hlavně z lomového kamene.

V hlavním třídlílném průčelí uprostřed mírně vystupuje rizalit, jehož rohy jsou zkoseny. Ten se nad korunní římsou stává kostelní věží. Vchodové dveře obíhá kamenné ostění. Nad vchodem římsa svými konvexními ukončeními svírá v hermelínové roušce umístěný lichtenšteinský erb s knížecí korunou a řádem zlatého rouna. Všechna tři pole průčelí rámuje lizény a v každém z nich se v horní části nachází okno. Okno nad portálem má segmentové sklenutí a vitráž sv. Cecílie, postranní mají tvar klasického obdélníku. Ve spodní části postranních polí jsou niky, v nich stojí sochy sv. Petra a Pavla. Sochy z pískovce v kontrastu kryjí zbytky několika vrstev polychromie. Sv. Pavel drží pravou rukou otevřenou knihu, kterou si opírá o pravou nohu a levou přidržuje meč opřený o zem. Sv. Petr drží knihu levou rukou a v pravé má na hrudi přitisknuté dva klíče. Dělicím prvkem průčelí a věže se stává masivní kladí s korunní římsou, obíhající celý chrám. Nad římsou připojuje nízká atika, v rozích zakončena kamennými koulemi, postranní pole k věži. Ta má na všech stranách zvonového patra velká půlkruhem ukončená okna s dřevěnými žaluziemi a všechna pole obíhají lizény. Věž uzavírá korunní římsa uprostřed každé strany nad hodinovými ciferníky je konkávně ohnuta. Nízká stanová střecha nese zdobený kovaný kříž. V obou bočních stěnách chrámu jsou tři vitrážová segmentem sklenutá okna.¹⁰³ K severní straně téměř čtvercového kněžiště, s východními zkosenými rohy, přiléhá sakristie.

Přístup na věž umožňuje schodiště v interiéru pravé strany věže. Tímto schodištěm je přístupna také kruchta. V levém boku se nachází márnice s valenou klenbou a výsečemi. Ke zvonům stoupají úzké dřevěné schůdky.

Celé první patro věže obsahuje kruchtu nesoucí varhany z roku 1782.¹⁰⁴ Dvě zrcadlové skříně hlavního stroje stojí v kruchtě, spojeny oblakovým obloukem, na kterém sedí tři andělé. Třetí část varhan visí na konvexně vypnutém plném zábradlí.

Hlavní loď má zaoblené rohy, ze zdí vystupující masivní pilíře nesoucí sdružené pasy, jenž dělí křížovou klenbu zakončující hlavní loď na tři části. Nad kněžištěm se klene placka se zaoblenými rohy na východní straně. Sakristie má dva prostory. Po obvodu celého interiéru obíhá podokenní římsa. Ta, spolu s pilířemi, je mramorovaná. První klenební pole přerušují dva vchody, oba mají jednoduché kamenné ostění s uchy. Jižní z nich má také čtvercovou předsíňku.

¹⁰³ Vitráže zobrazují sv. Vojtěcha, Jan Nepomuckého, Aloise, sv. Annu, Ludmilu a Barboru. NOVÁK, Vlastimil. *Kostel sv. Vavřince v Čenkovicích*. Dokument poskytnutý farou v Jablonném nad Orlicí.

¹⁰⁴ Dvoumanuálové z králické dílny Welzelů. Tamtéž.

Na stropě i stěnách interiéru lze vidět bohatou malířskou výzdobu obsahující rostlinné a rokajové ornamenty. Strop v presbytáři nese obraz Nanebevzetí Panny Marie, jeho stěny pokrývá malba v podobě červeného koberce. Zdejší vitráž zpodobňuje Pannu Marii a sv. Josefa.

Hlavní oltář z druhé poloviny osmnáctého století nese obraz s tématem umučení sv. Vavřince z první poloviny osmnáctého století od Jana Dallingera. Zasazen v bohatě zdobeném rámu s anděly po stranách a symbolem Nejsvětější Trojice v ostensoriu. Na tabernáklu leží Beránek boží, oltář zdobí andělské sošky se svícemi.

Na evangelní straně visí kazatelna s válcovým ambonem. Na spodní římsce ambonu sedí tři sochy žen zpodobňující Víru, Naději a Lásku. Na zvoncové střeše sedí andělci s knihou evangelia. Kazatelnu završuje stříbrná holubice v ostensoriu s andělem, býkem, lvem a orlem, tedy se symboly čtyř evangelistů. Spodní část ambonu tvoří tabernákl s reliéfem Křtu v Jordáně.

Na epištolní straně před triumfálním obloukem stojí oltář sv. Kříže. Za konvexně prohnutým tabernáklem se tyčí sousoší Kalvárie. Pod ukřížovaným Kristem truchlí sochy Panny Marie a sv. Jana Evangelisty. Za jejich hlavami dělí zadní desku celého výjevu korunní římsa, na stříšce oltáře sedí tři andělé. Nad anděly lze vidět Veroničinu roušku a nástroje umučení Krista.

Mramorování spolu se zlaceným rokajovým dekorem se nachází na architektonických částech kazatelny i oltáře sv. Kříže. Stejně jako hlavní oltář pocházejí z druhé poloviny osmnáctého století.

Z přelomu devatenáctého a dvacátého století pochází sochy sv. Josefa, Panny Marie Lurdské, Nejsvětějšího Srdce Ježíšova a Jana Nepomuckého, jenž stojí na konzolách zavěšených na pilířích lodi. Dále sousoší sv. Anny, jenž vyučuje Pannu Marii a socha Immaculaty. Tyto se nacházejí pod kruchtou.

V polích pod okny je vždy po dvou obrazech zavěšena Křížová cesta. Dvě zповědnice pocházejí z konce osmnáctého století.

2.5.2. Další sakrální památky sledovaného období

Rokokové brány hřbitovní zdi s mohutnou ozdobnou mříží mají půlkruhové zakončení v podobě supraport. V jejich vrcholu se nacházejí, v rokajových kartuších, Mariánský a Kristův monogram. Na vrcholu římsy supraport stojí kamenné vázy. Na hřbitově lze nalézt

náhrobky datované roku 1796 a 1827.¹⁰⁵ Z roku 1827 pochází náhrobek čenkovického kaplana, zdobí jej iónské sloupy, andílci s kalichem a oválná kartuš.¹⁰⁶

Fara pochází z roku 1782, jednopatrová pětiosá budova v interiéru ukrývá obrazy sv. Tomáše z roku 1782, sv. Jana Evangelisty z roku 1784 a portréty od Antonína Thomase z roku 1770 zpodobňující šlechtice Schlesingera s manželkou.

Z poloviny 19. století pochází evangelická modlitebna.

Před kostelem v podobě pískovcového kříže z roku 1697¹⁰⁷ s reliéfem Panny Marie Bolestné. Podstavec s reliéfem opírají voluty a zakončuje římsa, ta má uprostřed konkávní vypnutí. Nástavec rámuje penízkový pas a zdobí rokaje, z něj se tyčí kamenný kříž. Pochází z doby kolem roku 1800. Jeho oprava proběhla roku 1920.

U domu č.p. 95 stojí železný kříž z 2. poloviny 18. století.

Na horním konci obce stojí barokní pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého. Na prostém podstavci hranolového tvaru s římsou stojí světec v hustě našaseném šatu na obláčku.

2.6. Valteřice

Obec leží 5 km na severovýchod od obce Valteřice, k ní byly připojeny v roce 1951. První zmínka pochází z nejstarší pozemkové obecní knihy, z roku 1691.

2.6.1. Kostel Povýšení sv. Kříže

Ves původně spadala pod kostel sv. Vavřince v Čenkovicích nebo kostel Proměnění Páně ve Výprachticích, až za reformy Josefa II., v roce 1782 vznikla v Čenkovicích samostatná fara a Valteřice byly přifařeny k ní. Již roku 1802 proběhlo první šetření o stavbě hřbitova a kaple ve Valteřicích. V letech 1827 - 1832 byl postaven empírový kostel, samostatná fara zde byla zřízena v roce 1862.

V roce 1886 srazil blesk kopuli kostelní věže, během oprav byly do věže uschovány tehdy platné mince.

Během 1. světové války byl zrekvírován kostelní zvon, nové zvony dostal chrám v roce 1926 díky veřejné sbírce. Zhotovila je broumovská dílna Otakara Wintera.

¹⁰⁵ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech I. A-J*. Praha 1977. s. 181.

¹⁰⁶ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 36

¹⁰⁷ *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s. 511. ISBN 80-238-9081-6

Veřejnou sbírkou došlo roku 1993 k opravě a nové vnitřní výmalbě chrámu, o rok později byly opraveny varhany.¹⁰⁸

Kostel má obdélný půdorys, věž nad západním průčelím a sakristii přistavěnou k východní části presbytáře. Průčelí tvoří rizalit stejné šířky jako věž, v úrovni stropu lodě jej dělí římsa. Obdélníkové dveře s kamenným ostěním a segmentem zakončené okno nad nimi se nachází ve vpadlém poli, ta se objevují také po stranách rizalitu a v čelní straně lodi. Věž ve zvonovém patře obsahuje segmentem ukončená okna zdůrazněná rámem v omítce a červenými dřevěnými žaluziemi. Nad okny se nacházejí hodinové ciferníky, věž kryje stanová střecha s makovicí a křížem.

Lod' z obou stran osvětlují segmentem zakončená okna v hladké omítce, na severní jsou čtyři a na západní straně tři. Zde se nachází zastřešený apsidový přístavek a pod posledním oknem před presbytářem boční vchod do kostela. Pod korunní římsou obíhá stěny lodě a presbytář světlý pruh omítky, střecha chrámu je sedlová. Sakristie s vlastním vchodem a jedním oknem má valbovou střechu.

Autorka práce nebyla puštěna do interiéru kostela.

2.6.2. Další sakrální památky sledovaného období

Nenachází se zde žádné sakrální památky z vymezené doby.

2.7. Výprachtice

Obec se rozkládá 8 km severně od Lanškrouna na toku Moravské Sázavy. K obci jsou připojeny další dvě části - obce Valteřice a Kobruk.¹⁰⁹

2.7.1. Kostel Proměnění Páně

Vznik kostela mohl souviset s vývojem osady již od jejího založení ve středověku. Církevní správa se spolu s Výprachticemi vyvíjela až do husitských válek. Zápis o zasvěcení kostela na Proměnění Krista se objevuje v roce 1638, avšak kostel je zde připomínán již roku 1401. Fara se v 16. století stala nekatolickou, tehdejšími majitelům panství, Pernštejnům, odlehlá nekatolická fara nevadila. Poslední nekatolický farář se zde objevuje ve 20. letech 17. století. Po roce 1627 byly Výprachtice spravovány z Ústí nad Orlicí, později byly přifařeny k Jablonnému nad Orlicí, pod ním se v roce 1664 staly součástí biskupství

¹⁰⁸ MACKOVÁ, Marie. Doc. PhDr. Ph.D. *Výprachtice 1304 - 2004*. Výprachtice 2004. s. 99-110. ISBN 80-239-3426-0

¹⁰⁹ *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s. 536. ISBN 80-238-9081-6.

královehradeckého. Lokalie zde vznikla roku 1779, samostatná farnost však byla zřízena až v roce 1853, vlastního faráře dostala ve 2. polovině 20. století. Po roce 1948 začala být farnost spravována nejprve z Heřmanic, a poté z Bystřece.

Empírový chrám postaven v místě původního gotického kostela vznikl v letech 1815 - 1817. K jeho obnově došlo v roce 1829. Z původního se zachovala pouze věž. Povětrnostní podmínky v místě budovy chrámu nejsou příznivé, proto docházelo k častým průběžným opravám. V roce 1892 byl kostel uvnitř znovu vymalován freskami od novobydžovského dekorátéra Ludvíka Nejedlého, jeho firma provedla také olejové nátěry oken, zlacení křížů a polychromie. Josef Koblre z Lomnice nad Popelkou opravil varhany, jejich skříň spolu s kazatelnou vyrobil žamberecký stavitel oltářů Petr Musil. Vznikly nové boční oltáře se sochami Panny Marie Lurdské a Srdce Páně, vyrobili novou desku hlavního oltáře a opravili lavice, řešila se také nová křížová cesta. Věž dostala nové hodiny, proběhla rekonstrukce klenby i vnějšího pláště kostela. V roce 1908 byla vyměněna šindelová střecha lodi za eternitovou, věž kostela prošla tou výměnou roku 1923.¹¹⁰

Průčelí tvoří rizalit o šířce věže, dveře jsou zasazeny v malém rizalitu se stanovou střechou, nad ní je umístěno obdélníkové okno a nad ním segmentově ukončená rytina Proměnění Páně. Vše zdůrazňuje bílý rám v omítce, celý chrám má hladkou žlutou omítku.

Pod zvonovým patrem věže obíhá dokola římsa, v patře se nacházejí segmentem ukončená okna s bílým rámem a červenými dřevěnými žaluziemi a nad nimi hodinové ciferníky. Věž kryje stanová střecha s bání a křížem.

Lod' z obou stran osvětlují obdélníková okna zvýrazněná bílým rámem, presbytář z každé strany jedno různě vysoké segmentem ukončené a orámované okno. Boční vchod se nachází v podobě rizalitu s valbovou střechou při jižní straně kostela. K severní straně je přistavěna sakristie s vlastním vchodem, obdélníkovým oknem a stanovou střechou. Střecha chrámu je sedlová, pod ní celek bez rizalitu obíhá korunní římsa, nad spojnicí lodě s presbytářem se na střeše nachází sanktusník.

Další boční vchod je přistavěn k jižní stěně věže, vede jím schodiště na kruchtu.

Lod' kryje plochý strop, presbytář je sklenut konchou a kruchtu nesou tři oblouky. Na freskách se objevují ornamenty, světci a andělé.

Obraz hlavního oltáře přidržují zavěšení andělů. Na rakvovité mense stojí široký tabernákl s reliéfem kalichu v čele a hojně zdoben ornamenty.

¹¹⁰ MACKOVÁ, Marie. Doc. PhDr. Ph.D. *Výprachtice 1304 - 2004*. Výprachtice 2004. s. 21-24. ISBN 80-239-3426-0.

2.7.2. Další sakrální památky sledovaného období

Jednopatrová budova fary v přízemí dělena rustikou a v prvním patře hladká pochází z 1. poloviny 19. století.¹¹¹

Nedaleko kostela stojí před školou kaple z roku 1848.

Kaplička k počtě Matky Boží z roku 1769, která byla přestěhovaná a dvakrát přestavěná, dnes stojí u čp. 30.

Pseudogotická kaple z roku 1890 stojí u solnice do Lanškrouna.¹¹²

Z roku 1794 pochází kamenný kříž se symboly ran Krista, stojící před kostelem. Zvlněná římsa kříže obsahuje skálu s lebkou a hnáty a krucifix.

Na silnici k Heřmanicím stojí socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1793, sochu dotváří andílci s emblémy. Podstavec zdobí římsa s penízkovým rámem, perlovcem a květinami, uprostřed s terčem obíhaným řetízkem a perlami, svázanými palmami a stužkami.

Socha Nejsvětější Trojice z roku 1874 stojí u silnice směrem do Bystřece.¹¹³

2.8. Lanškroun

Město leží nad soutokem Třešňoveckého a Ostrovského potoka, na horním toku Moravské Sázavy.¹¹⁴ Nachází se 21 km východojihovýchodně od Ústí nad Orlicí.¹¹⁵

2.8.1. Kostel sv. Máří Magdalény

Rozsáhlá empírová stavba kostela sv. Maří Magdalény byla dokončena v roce 1827. Stojí v místech bývalého augustiniánského kláštera a kostela sv. Mikuláše a sv. Kateřiny. Ten založil litomyšlský biskup Petr Jelito roku 1371. Klášter byl v roce 1393 přenesen k farnímu kostelu. Po té se kostel stal špitálním a později hřbitovním. Až do roku 1825 zde stál kostel roubený s dřevěnou zvonící.¹¹⁶ Ke slavnostnímu vysvěcení došlo 28. srpna 1826. Hlavice

¹¹¹ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 265

¹¹² *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s. 539. ISBN 80-238-9081-6.

¹¹³ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 265

¹¹⁴ *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s. 282. ISBN 80-238-9081-6.

¹¹⁵ MUCHKA, Ivan, PETŘÍČEK, Václav. *Východní Čechy: historie, krajina, umělecké památky*. Praha 1990.s. 350. ISBN 80-7038-038-1.

¹¹⁶ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2. K-O*. Praha 1978. s. 206

s pamětním spisem uvnitř a křížem na vrcholu však na věž usedla až o rok později.¹¹⁷ Hřbitov zrušen roku 1901.¹¹⁸

Jde o jednolodní budovu s půlkruhově uzavřeným presbytářem, na jihozápadní straně lodi s kaplí a věží nad hlavním průčelím. To je ploché, ve středu s rizalitem a po stranách s prázdnými nikami. V omítce členěny jemnou rustikou. Pravoúhlý portál má po stranách dva toskánské pilastry nesoucí jednoduché kladí, nad nímž se tyčí trojúhelníkový štít. Je datován rokem 1827. Donátorem kostela stavěného v letech 1825 - 1827 byl Josef Langer, uvádí se na kamenné desce umístěné mezi dveřmi a kladím. Po stranách rizalitu se nachází dvě pod sebou umístěná malá oblouková okénka. Nad průčelím se nachází půlkruhově zakončené okno, ta se opakují i ve věži.

Kostelní loď ukončuje atika a nad ní se tyčí hranolová věž, po obvodu ji nad okny lemují patrová římsa. Okna s podokenní římsou lze vidět ve spodním patře, hodinové ciferníky v horním. Obě patra nesou rohové pilastry. Věž zakončuje plechová helma s lucernou a křížem.

Hlavní loď osvětlují v obou stranách tři oblouková okna. Presbytář dvě obdélníková, zakončená segmentem s barevnými vitrážemi.

Okrovou omítku zdobí výrazné bílé prvky, v podobě nik, pilastrů s kladím a římsou štítu v průčelí. Objevuje se také kolem oken, na korunní římsě chrámu i věže. Na věži dále zvyrazňuje všechny římsy a rohové pilastry.

Presbytář sklenut konchou, od hlavní lodi oddělen triumfálním obloukem ze dvou pásů, nesených dvojicí pilastrů. Loď rozdělují dvě dvojice pilastrů a pásů na tři pole, zaklenutá pruskými plackami. Nad pilastry ji obíhá vylomené kladí zakončené korunní římsou, nad níž jsou umístěna půlkruhová okna. A po obou stěnách lodi, pod okny a kladím, obloukově ukončené výklenky s obrazy svatých.

Kruchta je podklenuta třemi poli křížové klenby. Od hlavní lodi ji oddělují tři oblouky nesené dvěma toskánskými sloupy.

Inventář kostela pochází převážně z 1. poloviny 19. století. Autorem obrazu sv. Máří Magdalény na hlavním oltáři a obrazů na původních oltářích sv. Josefa a sv. Anny z roku 1825 byl italský malíř Lampi mladší.¹¹⁹ Dnes visí obrazy bez oltáře ve výklencích pod okny,

¹¹⁷ *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s. 98. ISBN 80-238-9081-6.

¹¹⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. díl*. Praha 1998. s. 334. ISBN 80-85983-15-X.

¹¹⁹ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.153,154

obraz sv. Josefa na evangelní a obraz sv. Anny na epištolní straně. Za obrazem sv. Josefa výklenek zdobí obraz sv. Mikuláše a proti němu obraz sv. Doroty.

Oltářík zdobený ornamentem a sochami z roku 1700 a z konce 15. století pozdně gotická socha Madony se nacházejí v kapli u hlavního vchodu.¹²⁰ Na oltáři také obraz Madony s Kristem. V kapli také visí obraz Krista na nebesích s očištěm ve spodní části a dva menší obrazy, zpodobňující svaté.

Hlavní oltář se skládá z mensy a patrového tabernáku, boční strany zdobí zlacené reliéfy. V patře je uprostřed krucifix a po stranách klečí dva andělci, nad krucifixem se klene půlkruhová apsida, nese jetelový zlacený kříž. Oltářní obraz visí na zdi presbytáře za samotným oltářem.

Na evangelní straně lze vidět kazatelnu v jednoduchém provedení, člení ji pouze několik zlacených reliéfů, na ambonu reliéf kříže a desek s desaterem. Uzavírá jej cibule se zlacenou kytkou. Cibulová střecha nese kříž.

Vedle kazatelny stojí na konzole soška Srdce Ježíšova. Protějšek mu tvoří soška korunované Panny Marie Lurdské.

Štíhlé, střídme varhany z první poloviny devatenáctého století tvoří tři díly. Postranní části jsou vyšší než prostřední. Jsou půlkruhově vyduťté, zdobené rosetami, úponky a palmetami.¹²¹

Malba interiéru je okrová s bíle zvýrazněnými místy. Bílou barvu mají všechny pilíře, římsy a oblouky. Dalším zdobným prvkem se stává nástěnná malba, ta se nachází nad okny a na stropě presbytáře. Nad okny kruhové medailony zpodobňují biblické výjevy obraz v presbytáři pokrývá celý strop. Výjev zpodobňuje Pannu Marii s anděly na nebesích a dvanáct apoštolů pod ní.

2.8.2. Další sakrální památky sledovaného období

Před kostelem stojí kamenný krucifix z 1. poloviny 19. století. Baňatý podstavec ukončuje polštář, na rozích visí štrápe.¹²²

Z roku 1807 pochází kaple sv. Františka Xaverského, stojí u silnice směrem k Ostrovu. Stavba čtvercového půdorysu s kulatými rohy, ukončená apsidou vyhořela v roce 1811. K opravám došlo v letech 1813 a 1822. Břidlicovou střechu ukončuje věž s bání a lucernou. Omítku člení liseny a římsa se zubořezem. Dveře obíhá kamenné ostění s penízkovými

¹²⁰ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935, s.152 - 155

¹²¹ Tamtéž.s.154

¹²² Tamtéž, s.170

ornamenty a festonem v nadpraží. Nad nimi se nachází římsa, nesena dvěma konsolami a zdobena rosetami a píšťalami. Průčelí ukončuje trojúhelníkový štít s božím okem. Apsidu uzavírá koncha s výsečemi, loď kryje plochá kopule.¹²³

Z 1. poloviny 19. století pochází kašna na náměstí. Čtvercovou nádrž lemuje římsa, vprostřed se tyčí hranol opásán římsami. Nese delfíny, kteří chrlí vodu, celek ukončuje váza.¹²⁴

Oboustranný kamenný reliéf Panny Marie, datovaný rokem 1811, stojí u silnice do Albrechtic. Reliéfni obraz s korunovanou Madonou nese třídílný podstavec. Dále je zde zpodobněna česká Madona s rouškou a dítětem, jenž hladí její tvář. Vpředu se nachází kartuše s reliéfem holubice a sv. Lukáše, malujícího Pannu Marii. Mariánský monogram je umístěn vzadu. Autorem byl Kristián Hahn.

U silnice k Ostrovu stojí také boží muka z roku 1804. Sochy sv. Josefa, sv. Anny a Panny Marie Bolestné jsou umístěny v nikách zděného čtyřbokého pilíře. Kamenná římsa se zubořezem nese plochou helmici s kamenným křížkem.¹²⁵

2.9. Rudoltice

Obec Rudoltice se nachází tři kilometry od Lanškrouna na jihovýchod, kopíruje tok řeky Rudolčičky. První zmínku o obci najdeme v donační listině Václava II. z roku 1304, zde pod názvem Rudolfsdorf.¹²⁶

2.9.1. Kostel sv. Petra a Pavla

Původní zdejší fara zanikla v pobělohorském období, obnovili ji až v roce 1766.¹²⁷ Dřevěný kostel je zde doložen roku 1677.

Empírový kostel sv. Petra a Pavla z let 1804 - 1809 je rozsáhlou jednodílnou stavbou s pravoúhlým presbytářem, na severní straně se sakristií a věží před západním průčelím v ose kostela. V něm se nachází trojboký štít a jeho stěny člení pásová rustika.¹²⁸ Stojí uprostřed hřbitova uzavřeného zdí na vyvýšenině nad údolím.¹²⁹ Vnější okraj kostela není členěn.

¹²³ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935, s.156

¹²⁴ Tamtéž, .s.166

¹²⁵ Tamtéž, s.172

¹²⁶ Typicky kolonizační název, dle osobního jména lokátora. *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s. 529 ISBN 80-238-9081-6

¹²⁷ Tamtéž, s. 529

¹²⁸ POCHÉ, Emanuel. *Umělecké památky Čech 3. P-Š*. Praha 1980. s. 264

¹²⁹ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.189

Stavbě předstupuje věž, k ní přiléhají přistavěné schodiště a boží hrob. Nad prostě orámovaným hlavním vchodem je umístěna římsa nesená volutovými konzolami. Nad vchodem se nachází v jemné nice zapuštěné okno s obloukovým zakončením směřující na kruchtu. Okno obchází pruh šedých kamenů, jenž kontrastuje s jemně béžovou omítkou kostela. Horní okraj tohoto pruhu s hranou zapadlého pole propojuje vystupující svorník. Nad ním vystupuje vlys a římsa. V trojúhelníkovém tympanonu v půli věže se na hermelínovém plášti se zlatým rounem zakončeným knížecí korunou nachází znak lichtenštejnský. Průčelí pod tympanonem zdobí rustika v omítce. Špice věže s rámovanými půlkruhově zakončenými okny nese kupoli sbíhající do tvaru jehlanu.¹³⁰ Chrám zvenčí opticky rozdělen na věž, hlavní loď a presbytář. Presbytář je odstupňovaný, celek tvoří dojem předsunuté lodi. Prostor rizalitu věže osvětlují v bocích dvě pod sebou umístěná okna. Loď nese na obou zdech dvě okna a presbytář jedno. Sakristie, s jedním oknem a valbovou střechou, přiléhá k presbytáři ze severu. Střecha chrámu je také valbová.

Presbytář má čtyřúhelníkový půdorys v interiéru je zaklenut plackou, ležící na přízedních pásech, stropem lodi je valená klenba s výsečemi nad polokruhovými přízedními pásy, ty podírají pilastry, které dělí loď na dvě pole. Zdvojený pás na širokém pilastru tvoří triumfální oblouk a oblouk nad kůrem. Kruhta je zděná zaklenuta plackou na dvou pilířích. Nad ní valená klenba s postranními výsečemi a pod kručťou zaklenutí třemi plackami. Celý prostor, ve výšce spodního okraje oken, vodorovně obíhá jednoduchá římsa. Ta končí u slepé arkády za hlavním oltářem. Okna jsou široká, zakončená segmentem. Hlavní vchod ve věži je sklenut plackou.¹³¹

Na rakvovité mense hlavního oltáře stojí tabernákl z roku 1812 od Jiřího Bartoše z Dobrušky, upraven v roce 1859. Oltářní obraz Smrt sv. Petra a Pavla z roku 1815 visí na zdi nad oltářem. Rám nesený dvěma anděly vyhotovil roku 1816 opět Jiří Bartoš. Sochy sv. Josefa a sv. Jáchyma stojí ze stran oltáře na hranolových podstavcích,¹³² sochy a reliéfní prvky oltáře jsou zlacené.

Epištolní stranu zdobí oltář Neposkvrněného Početí. Základ tvoří rakvovitá mensa, na níž stojí tabernákl tvořící podstavec soše Immaculaty, v pravé ruce s lilií, stojící na zeměkouli s hadem. Nad sochou sedí na římse andílek, který z rohu hojnosti sype růže. Oltář uzavírá

¹³⁰ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.190

¹³¹ Tamtéž, s.189

¹³² Tamtéž, s.190,191

baldachýn s mariánským monogramem ve věnci oblaků a paprscích. Tento oltář pro sochu vyrobil v roce 1822 také Jiří Bartoš.¹³³

Protějšek oltáři tvoří kazatelna. Její ambon s anděly po stranách, navazuje na tabernákl stojící na rakvovité mense. Strany tabernáklu střeží sošky svatých, stojící na patkách pilastrů. Korintské hlavice pilastrů nesou kladí s vázami. Baldachýn se třemi sedícími andělky uzavírá kříž.

Křížová cesta v rámech očíslovaných v kartuši s akantovými úponky pochází z pozdější doby než původní obrazy. Ty v roce 1859 namaloval Dominik Umlauf. Rámy se datují do poloviny devatenáctého století.¹³⁴

Varhany z první poloviny devatenáctého století tvoří tři části. Dvě skříně na kruchtě spojuje oblouk s vázou a festonem. Třetí skříň je zavěšena na poprsnici kruchtě.¹³⁵ Pod kruchtou visí krucifix a obrázky Madony s dítětem a svaté rodiny.

Interiér kostela zdobí mnoho nástěnných maleb. Ornamenty pokrývají strop, kruchtou, triumfální oblouk a presbytář.

2.9.2. Další sakrální památky sledovaného období

Jednopatrová budova fary pochází z let 1770 - 1794.

Kamenný krucifix s klečící Máří Magdalenou na skále pochází z roku 1741. Podstavec má hranolový tvar. Stojí před kostelem.

Kamenný kříž u lanškrounské silnice z roku 1769 stojí na trojdílném podstavci s volutovými opěráky. Ve vpadlém poli lze vidět reliéf Panny Marie.

Z roku 1775 pochází socha Panny Marie s dítětem a žezlem v ruce. Obě postavy jsou korunované. Socha stojí na oblacích a měsíci. Podstavec zobrazuje reliéf sv. Dominika.

Krucifix u silnice do Damníkova z roku 1800 má podstavec zdoben girlandou z květin a holubici v oblacích na římse. Reliéf Panny Marie vambeřické nese přední část podstavce.

Socha sv. Trojice z roku 1807 stojí na cestě do Ostrova. Podstavec je trojdílný, hojně zdoben ornamenty s reliéfem Panny Marie. Na něm se tyčí socha Otce držící Ukřižovaného a holubice.¹³⁶

¹³³ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935, .s.192

¹³⁴ Tamtéž. s.193

¹³⁵ Tamtéž, s.192-193

¹³⁶ Tamtéž, s.195 - 198

2.10. Ostrov

Obec leží v údolí Ostravského potoka, 6 km od Lanškrouna, výrazně jí lemují hřbet Třebovských stěn. Jako villa Michaelis je poprvé uvedena v první donační listině krále Václava II. z roku 1292, touto listinou Václav II. daroval Lanšpersko Zbraslavskému klášteru.¹³⁷

2.10.1. Kostel sv. Mikuláše

První farní kostel v obci stál již roku 1349, ten zde sloužil až do počátku třicetileté války. Během ní ostrovská fara zanikla, ves tehdy patřila Karlovi z Lichtenštejna. Který ze svých statků již dříve vypověděl evangelíky. Od 20. let 17. století do roku 1677 patřila obec pod faru v Lanškrouně. Poté pod faru čermenskou¹³⁸ a v roce 1758 se Ostrov stal vlastní lokalití, o sto let později povýšenou na faru.

Lod' dnešního kostela sv. Mikuláše s presbytářem a sakristií se začala stavět roku 1773, po požáru rychty, osmy gruntů, fary a kostela v roce 1772. Kostelní věž, osazena hodinami až v roce 1803, byla přistavěna roku 1798 a tím také dovršena stavba.

Jednolodní stavba kostela sv. Mikuláše na jižní straně se čtvercovým presbytářem a sakristií. Věž je umístěna před západním průčelím a skrze ní se vchází do interiéru kostela. Hladkou omítku lodi člení pouze profilovaná římsa. Průčelí je členěno více. Na stranách v omítce se nachází obdélníková vpadlá profilace, v níž jsou zasazena obdélníková okna a nad ní kamenná římsa nesoucí pološtítý, též profilované a zdobené rustikou. Střed tvoří věž. Kamenná římsa nesoucí pološtítý průčelí i střechu lodi, tvoří jednotící celek kostela svou dělící funkcí na věži. Tento prvek se zde opakuje a věž i zvenčí určuje své tři patrové vnitřní členění. V přízemí se nachází vchod s jednoduchým trojúhelníkovým tympanonem neseným kamennými volutovými konzolami, dveře zasazeny v kamenném ostění s jemným rostlinným reliéfem v jeho horní části. Nad portálem je zasazeno okno zakončené obloukem s ostěním naznačeným bílým orámováním v okrové omítce kostela. Ve střední části, pohledově na vertikální ose, která sjednocuje celou vstupní část, se nachází menší kulaté okno, opět s naznačeným ostěním. A ze tří stran nad římsou ji v omítce obíhá rustika dotažena v pološtítých. Poslední, tedy třetí patro věže, má v zaoblených rozích dva sloupy postavené nad sebou. Do kola nad římsou obíhá rustika. Na všech čtyřech stranách se nachází okno s dřevěnými žaluziemi zakončené obloukem, zasazené v kamenném ostění s kamennou

¹³⁷ *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s.525. ISBN 80-238-9081-6

¹³⁸ V této době - v roce 1680 - propukl mor, který zasáhl lanškrounské předměstí, také v Ostrově. Další mor vesnici zasáhl v roce 1725 Tamtéž, s.526.

balustrádou. Nad ním zavěšeny hodiny stejného průměru jako okno s ostěním umístěné o patro níž, to celé rámuje obdélníková vpadlá profilace. Věž zakončuje bání s lucernou a zdobně kovaný kříž.

Stěny interiéru člení páry sružených pilastrů na tři části, obdélníková okna mají segmentové záklenky a stropem lodě i presbytáře je křížová klenba. „*Přechod k triumfálnímu oblouku a k oblouku kruchtovému tvoří výžlabek ze zaoblených rohů, vnitřního prostoru půlkruhem vystupující a římsou triumfálního oblouku přerušeny.*“¹³⁹ Kůr s vysazenou pavlačí stojí na dvou dřevěných sloupech, do lodi se otevírá obloukem a podklenut je křížovou klenbou. V prostoru věže se nachází předsíň. Na jižní bok presbytáře navazuje sakristie. Stěny jsou pozůstatkem původní věže, která shořela¹⁴⁰.

Rokokový inventář pochází z 2. poloviny 18. století.

Hlavní oltář pochází z roku 1886, jeho autorem je Musil, součástí byly dvě sochy biskupů v pohnutém postoji z 2. poloviny 18. století. Jedním z nich byl sv. Blažej. Oltářní obraz daroval 12. března 1881 kníže Lichtenstein.¹⁴¹ Na mense stojí tabernákl, který na oblouku nese malý zlacený krucifix a za ním větší medailon s obrázkem Madony s dítětem. Oltářní obraz sv. Mikuláše v širokém rámu nese deska, kterou zdobí dva sloupy s korintskými hlavicemi. Ty nesou nástavce, na něž přiléhá oblouk s atikovým ukončením oltáře. Po stranách stojí vázy.

Sochy dvou andělů na bočním oltáři sv. Jana Nepomuckého pochází také z 2. poloviny 18. století¹⁴², stojí na stranách tabernáklu. Na mense stojí také socha Panny Marie Lurdské. Deska s oltářním obrazem se podobá té na oltáři hlavním. Chybí zde však vázy a namísto sloupů je vidět pouze pilastry. Stojí při evangelní straně chrámu.

Protějšek mu tvoří oltář sv. Ludmily. Liší se pouze obrazem, soškou stojící na mense a velikostí andílků po stranách oltáře. Před tabernáklem tentokrát stojí soška Srdce Ježíšova.

Kazatelnu tvaru válcového ambonu s dlouhým spodkem obráceného zvonu dělí pilastry. V polích zvonu se nacházejí rokajové kartuše. Rokaj se opakuje také na schodišti, jenž je v ploše zábradlí zdobně prořezané.

Z poloviny 19. století pochází také skupina křtu Kristova umístěna na kupoli zakončující křtitelnicí tvaru hladké mísy nesoucí válcovitý vršek. Ten se opírá o voluty.

¹³⁹ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 182

¹⁴⁰ Tloušťka stěn 180 centimetrů. Tamtéž, s. 182

¹⁴¹ Tamtéž, .s.182 a 183

¹⁴² POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2. K-O*. Praha 1978. s. 561

Malba křížové cesty v kostele je z roku 1771. Roku 1857 byla opravena. Rámy obrazů jsou pravoúhlé s řezanými rokajovými nástavci.¹⁴³

Varhany tvoří jedna štíhlá skříň, dělená na tři části. Zdobena reliéfními ornamenty. Ve špici vyšší, prostřední, části se tyčí kříž.

Interiér kombinuje světle okrovou barvu s bíle zvýrazněnými prvky.

2.10.2. Další sakrální památky sledovaného období

Nenachází se zde žádné sakrální památky z vymezené doby.

2.11. Horní Dobrouč

Horní Dobrouč leží 13 km východoseverovýchodně od města Ústí nad Orlicí.¹⁴⁴

2.11.1. Kostel sv. Jana Křtitele

Původně dřevěný kostel je připomínán roku 1677, dnešní pochází z roku 1770. Jeho věž však ještě v roce 1799 nebyla dostavěna.¹⁴⁵

Ke kompletní opravě kostela došlo roku 1970.¹⁴⁶

Jednolodní stavba má věž na západní straně, tvořící v lodní části předsunutý rizalit. V průčelí se nachází obdélníkové dveře s jednoduchým kamenným ostěním. Nad nimi okno zaklenuté segmentem. V bocích, vedle dveří, stojí v segmentovitě zaklenutých nikách sochy sv. Petra a Pavla. V každé straně se nad sochami nachází obdélníkové okno. Pod valbovou střechou prochází kolem celého chrámu redukované kladí. Samotná věž s jehlancovou střechou a křížem, má na průčelní stěně hodinový ciferník, na protější přiléhá chrámová střecha. Žaluziová okna, ukončená obloukem, se nachází na čelní a dvou bočních stěnách.

Lod' zvenčí dělí předsunutý rizalit u věže a odstupněný půlkruhový presbytář na tři části. V první, opisující hlavní vstup na šířku věže nese na každé straně slepé obdélné okno. Hlavní lod' má na obou stranách po třech obloukem zakončených oknech. A v presbytáři se nachází dvě postranní okna, ukončená obloukem.

Sakristie přiléhá k severní straně kostela. Má obdélný půdorys, plechovou, valbovou střechu a jedno obdélníkové okno v severní zdi.

¹⁴³ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935.s.183

¹⁴⁴ MUCHKA, Ivan, PETŘÍČEK, Václav. *Východní Čechy: historie, krajina, umělecké památky*. Praha 1990.s. 346. ISBN 80-7038-038-1.

¹⁴⁵ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 1.A-J*. Praha 1977. s. 404

¹⁴⁶ *Od historie k současnosti 1292-1992: 700 let obce Dolní Dobrouč*. Obecní úřad Dolní Dobrouč 1991. s. 69

K jižní zdi, za předsunutým rizalitem, přisedá boční vchod se zazděnými dveřmi a obloukovou nikou ve štítě nad nimi. Jeho střecha je sedlová. Nové dveře, bez ostění, jsou umístěny z východní strany.

Nad křížením hlavní lodi s presbytářem lze vidět sanktusník s cibulovou stříškou a křížem.

V interiéru hlavní loď dělí na tři klenební pole silně vystouplé pilastry, nesoucí obloukové pásy. Pilastry ukončuje korunní klenba. Na východní straně pojí zúžený presbytář s lodí široce prolnutý triumfální oblouk. Jeho protějšek rámuje prostor krucht. Světlo okrovou malbu podtrhují sytě okrové kontury rámuující všechny oblouky a římsu v celém prostoru. Celek podtrhuje bílá, jež zvýrazňuje plastiku římsy a plochu obloukových pásů.

Nad obdélným presbytářem se klene koncha, pod ní stojí hlavní oltář. Na mense stojí tabernákl v podobě mramorové zdi s předsunutým průčelím uprostřed. Na pozadí, v pozlacených polích, jsou malby svatých. Nad tabernákl se tyčí portál s obrazem sv. Jana Křtitele ukončen štítem. Ten nesou dva sloupy s korintskými hlavicemi, zdobené zlacenými ornamenty. Na vrcholu štítu je pozlacený kříž. Římsa dělicí desku za tabernáklem a obraz volně přechází po obou stranách v římsu ukončující obdélníkové portály. Ty jsou v horní části půlkruhem zaklenuté a otvor je krytý sukem, římsu zdobí zlacené ornamenty a na každé straně soška anděla. Základ oltáře tvoří hnědý kámen, jeho výrazné prvky kámen bílý. Mensa je zvýšena na dvou schodech.

Pod triumfálním obloukem stojí na konzolách sošky. Evangelní stranu zdobí soška Srdce Panny Marie, epištolní Srdce Páně.

Na evangelní straně visí rokoková kazatelna provedena v barevném opaku od hlavního oltáře. Základ tvoří bílý kámen a ozdobné prvky kámen hnědý. Pochází z 2. poloviny 18. století. Ambon ukončuje rokajová kytka. Ve stropě se v paprskové svatozáři nachází holubice. Stříška nese rokokovou vázu.

Stěny zdobí Křížová cesta v honosných vyřezávaných dřevěných rámech.

U vchodu na evangelní straně se nachází nika se sochami. Klečící Kristus se modlí ke zlacenému andělu s křížem, pod ním spí tři apoštolové.

Na stranách niky stojí na konzolách sochy sv. Františka a sv. Kryštofa.

Oltář Panny Marie Lurdské stojí pod kruchtou. Mensa nese tabernákl z hnědého kamene, zdobený prvky z bílého kamene. Pozadí sošky stojící na tabernáklu tvoří nástěnná malba nebe a paprskové svatozáře.

Varhany tvoří jedna skříň rozdělena do tří částí ve dvou úrovních. Všechny zakončují štíty, prostřední část je vyšší a nese kříž.

Nástěnné malby v podobě svatých v medailonech zdobí také strop presbytáře a oba triumfální oblouky.

2.11.2. Další sakrální památky sledovaného období

Místní hřbitov dostal novou zeď, postavenou svépomocí místních občanů v letech 1988 - 1989.¹⁴⁷

Před kostelem se nachází krucifix z roku 1780. Má trojdílný podstavec zdobený ve střední části volutami s reliéfem planoucího srdce v rokajové kartuši.

Socha sv. Jana Nepomuckého z doby kolem roku 1800, stojí před farou. Trojdílný podstavec zdobí kartuš s monogramem a jazyk. Dále girlandy, a penízky, socha stojí na oblacích mezi dvěma anděly, kteří nesou Janovi insignie.

Skupina soch z doby kolem roku 1730, se tyčí v zahradce u silnice do Dolní Dobrouče. Zahradku ohraničuje kamenná zeď za sochami a balustráda vpředu. Uprostřed je nejvyšší socha Madony, na zadní stěně sedí sochy sv. Barbory a Kateřiny, sv. Josefa a biskupa. Na balustrádě stojí v rozích vázy, dále světec s prutem a světec s kopím. Sousoší postavil lanškrounský rentmistr Heissig.¹⁴⁸ Generální oprava sousoší proběhla roku 1988.¹⁴⁹

2.12. Knapovec

Knapovec leží 4 km jihovýchodně od Ústí nad Orlicí, pod které spadá.¹⁵⁰

2.12.1. Kostel sv. Petra a Pavla

Fara zaniklá po roce 1623 je připomínána roku 1349. Lokalii zde znovu založili v roce 1787 a v roce 1856 také faru.

Dnešní kostel se stavěl v letech 1832 - 1834. Půdorys hlavní lodi tvoří čtverec, k ní přiléhá obdélníkový presbytář. Ten na východě zakončuje půlkruhová sakristie. Na západní straně věž s obdélníkovým průčelím.

Dveře obíhá jednoduché kamenné ostění s letopočtem 1833 na štítku. Nad dveřmi je umístěna deska s nápisem. Strany lemují ploché toskánské pilastry s nástavcem nad jejich

¹⁴⁷ *Od historie k současnosti 1292-1992: 700 let obce Dolní Dobrouč*. Obecní úřad Dolní Dobrouč 1991. s. 70

¹⁴⁸ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Lanškrounském*. Praha 1935. s.98

¹⁴⁹ *Od historie k současnosti 1292-1992: 700 let obce Dolní Dobrouč*. Obecní úřad Dolní Dobrouč 1991. s. 70

¹⁵⁰ *Knapovec*. 10. října 2012. [2013-02-05]. URL:<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Knapovec>>

hlavicemi. Ten ukončuje římsa, na kterou přiléhá půlkruhové okno. Průčelí v části střechy ukončuje štít s hladkým tympanonem. Pod střechou obíhá kostel korunní římsa.

Věž dělí římsa patrová. Spodní patro je hladké, vrchní, zvonové, nese na všech stranách žaluziová okna zakončená obloukem. V úrovni patek oblouků obíhá věž další římsa. Čelní a zadní stěna končí štítem s hladkým tympanonem. Na sedlové střeše se tyčí věžička s křížem. Prostor průčelí z obou stran rozrušují dvě pod sebou umístěná obdélníková okna.

Střecha chrámu je valbová s předsunutou hlavní lodí. Osvětluje ji na každé straně jedno velké půlkruhové okno. Pod nimi jsou zazděné boční vchody. Menší půlkruhová okna se opakují také v presbytáři. Sakristie obsahuje na jižní straně malé postranní obdélné okno a proti němu zazděný vchod.

Omítku chrámu zdobí vodorovné spáry. Nad okny přecházejí v náznak obloukové rustiky.

Zvon z roku 1554 byl pro válečné účely zrekvírován, dnes je ve věži zvon z roku 1544.¹⁵¹

Hlavní loď sklenuje placka, presbytář pruská klenba a sakristii koncha. Kruchtu nesou tři oblouky, nesenými dvěma pilíři s krychlovými hlavicemi.

Hlavní oltář z roku 1834 od Antonína Scharfa z Králík.¹⁵² Tabernákl stojí na tumbové mense, po stranách sedí dva andílci. Zdobí jej sloupky, rosety a rokaje, prostřední stříška nese krucifix. U paty má po stranách vázy.

Nad oltářem v půlkruhu freska klanění se Madoně. Triumfální oblouk nese nápis KRISTUS KRALUJE, MARIA VÍTĚZÍ.

Na zdech visí obrazy Křížové cesty. Pod kruchtou stojí zpovědnice. Varhany tvoří dvě zrcadlové skříně.

2.12.2. Další sakrální památky sledovaného období

Před průčelím kostela stojí zlacený krucifix s nápisem Dokonáno jest na tabulce. Třídílný podstavec uprostřed zdobí konkávní projmutí s obrázkem sejmutí z kříže na čelní straně.

Z jižní strany u chrámu stojí socha sv. Jana Nepomuckého. Jan, držící krucifix, stojí v kontrapostu na horní části podstavce, zdobené reliéfem andílčích hlav. Soška anděla sedí

¹⁵¹ Vysoký 70 cm, s průměrem 88 cm a nápisem Léta MDXXXIII tento zvon slyt ke cti Pánu Bohu skrze Václava Konvarze. CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Lanškrounském*. Praha 1935. s. 116

¹⁵² Tamtéž, s.115,116

o úroveň níž. Podstavec má tři části, prostřední zdobí voluty a ústřední reliéf, zpodobňující královnu Žofie Bavorské. Hojně zdoben reliéfy ornamentů a andílčích hlav.

2.13. Skuhrov

Samostatná obec Skuhrov leží východně od České Třebové. V horní části obce pramení Skuhrovský potok, který se za Českou Třebovou vlévá do Třebovky.¹⁵³

2.13.1. Kostel sv. Jana Nepomuckého

Původně zde stál kostel ze třináctého století.¹⁵⁴ Dnešní postaven v letech 1752 - 1753, iniciátorem stavby se ve farní kronice uvádí Paul Zohn, dědičný skuhrovský rychtář. Základní kámen pro stavbu kostela byl položen 29. května 1752. Věž dostavěli až roku 1768. Stojí na vyvýšeném prostranství. Stavba měla původně jen sedm oken, pro lepší osvětlení interiéru v roce 1842 v presbytáři přibyla další dvě.

Roku 1898 nahradila stávající sakristii nová, původní s šindelovou střechou měla samostatný vchod, který roku 1845 hrozil zhroutilím. Nová sakristie dostala větší prostor a dvě vysoká okna.

Chránová klenba musela být kvůli velké trhlině sejmuta a nahradil ji plochý rákosový strop, oprava proběhla v roce 1901.

Barokní venkovská stavba, jejíž presbytář není zvenčí odsazen, má nízkou hranolovou věž s jižním průčelím, zakončuje jej apsida, k níž přiléhá sakristie.

Průčelí je členěno lizénovými rámy v bocích, uprostřed předstupuje v rizalit. Lizénové členění se opakuje kolem dveří, ve věži a také na atikovém štítu nad boky přední zdi lodi. Dveře zakončené segmentem obklopuje kamenné ostění s klenákem v oblouku. Nad nimi se nachází okno zakončené půlkruhem. Věž s oblými rohy od průčelí odděluje korunní římsa se stříškou, horní část věže má žaluziová, půlkruhem zakončená okna. Okno nad valbovou střechou hlavní lodi je o třetinu menší. Všechna okna věže, i to v průčelí, zdobí tři štukové klenáky. Střechu věže tvoří přílba s osmibokou bání s makovicí a železným křížem. Štítové atiky tvoří jemnější přechod průčelí k věži. Na rozích nesou kamenné koule, ze kterých vystupují stylizované větvičky.

Lod' osvětlují dva páry obloukově ukončených oken po stranách a jedno elipsovité v presbytáři. Sakristie má ze dvou stran jedno obdélné okno a jedno ukončené obloukem ve štítě sedlové střechy. V západní zdi se nacházejí dveře s kamenným ostěním. Na východní

¹⁵³ Skuhrov. 10. října 2012. [2013-02-05]. URL:<[http://cs.wikipedia.org/wiki/Skuhrov_\(Česká_Třebová\)>](http://cs.wikipedia.org/wiki/Skuhrov_(Česká_Třebová)>)

¹⁵⁴ PEKAŘ, Miloslav. *Památníky okresu Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí. s. 38

straně hlavní lodi se v úrovni kruchty je obdélný přístavek se dvěma páry oken pod sebou umístěných obdélníkových oken, v přízemí jsou okna slepá. Přístavek má samostatný vchod na severní straně. Protějšek na západní zdi tvoří segmentově zakončené okno. Pod oknem lodi před presbytářem jsou boční dveře. Do roku 2000 se zde nacházela márnice se dvěma okny a dvěma vchody, nepocházela z doby vzniku kostela, její obrys je patrný v narušené omítce.

Omítku hlavní lodi člení lizénové obdélníkové rámy. Sakristii zdobí nízké pilastry na rozích nesoucí kladí završené korunní římsou.

Lod' kryje plochý strop, prostor obíhá římsa. Kruchtou sklenuje valená klenba s výsečemi.

Hlavní oltář od Josefa Pirkla z Ústí nad Orlicí pochází z roku 1841, na rakvovité mense stojí tabernákl se šesti sloupky, které spojuje girlanda. Sloupky nesou kladí a klenbu ve tvaru mušle, na které leží beránek, jsou zde také andělé na volutových konzolách. Oltář zdobí sochy sv. Prokopa a sv. Vojtěcha, také od Pirkla. Celek štafíroval Täuber z Ústí.¹⁵⁵

2.13.2. Další sakrální památky sledovaného období

Kostel je obklopen hřbitovem zřízeným roku 1788¹⁵⁶ a obehnaným zdí, vchází se na něj dvěma bránami připojenými k chrámu, každá má na svém klenáku letopočet; levá rok 1836 a pravá 1835.¹⁵⁷

2.14. Česká Třebová

Česká Třebová se nachází 7 km jižně od města Ústí nad Orlicí.¹⁵⁸

2.14.1. Děkanství kostel sv. Jakuba Většího

Chrám postaven v letech 1793-1801 stojí v kopci do starého českotřebovského náměstí. Naproti hlavnímu portálu se nachází budova děkanství. Obě tyto stavby ze stran obklopují jednosměrné silnice vedoucí z hlavního průtahu městem na náměstí a zpět.

První zpráva o kostele v České Třebové pochází z roku 1335. V listině, jenž je zároveň nejstarší listinou městskou, se uvádí zmínka o kostele blahoslavené Panny a sv. Mikuláše. Dle zápisu v městské pamětní knize během velkého požáru v roce 1636 shořel také kostel

¹⁵⁵ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 206

¹⁵⁶ Tamtéž, s.206

¹⁵⁷ *Českotřebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba*. Česká Třebová 2004. s. 194. ISBN 80-239-3464-3.

¹⁵⁸ DIBELKOVÁ, Irena a kol.. *Poutní místa v Čechách*. Praha 2004. s. 199. ISBN 80-7033-844-X

i s věží se zvony a zvonice, jenž stála vedle chrámu.¹⁵⁹ Nový zděný kostel s klenutým presbytářem a velkými nízko umístěnými okny byl již zasvěcen sv. Jakubovi. Tento v roce 1721 vykradli. Během požáru v roce 1793 však i tento kostel shořel.¹⁶⁰

Žádost pro nový kostel vznikla ještě téhož roku, kníže Alois z Lichtenšteina stavbu zadal architektu Josefu Hardtmuthovi. Stavební plány vznikly o rok později, základní kámen byl položen 14. července 1794.¹⁶¹ Stavba pokračovala do roku 1798, kdy byla dokončena střecha a klenby chrámu. Poslední práce obsahovala vazbu kostelní věže. K dokončení stavby došlo roku 1801, avšak slavnostní vysvěcení proběhlo až 7. června 1815.

Ani nový chrám neušel požáru. 28. srpna 1884 při něm shořela střecha s velkou věží i se zvony, sanktusník a také kostelní hodiny. Již na podzim toho roku došlo k položení nové střechy a v následujícím roce proběhly opravy interiéru, který poškodila voda při hašení vzniklého požáru. Opravena byla také vnější omítka a nové zvony, darované knížetem Janem z Lichtenšteina, byly zavěšeny do nové chrámové věže. 23. září 1888 jej farář a biskupský vikář Josef Ledr znovu vysvětil.

K posledním větším opravám došlo roku 1913, kdy byla věžní bání z roku 1885 nahrazena novou. Její realizaci provedla firma Rössler a Kudlík z České Třebové. Bání završili zlacenou makovicí, jenž osadili opraveným starým křížem.¹⁶²

Během let přišly chrámy o své zvony, také sv. Jakub Větší ztratil při rekvizici za první světové války své zvony. Roku 1917, byl tedy do věže umístěn renesanční zvon z roku 1609, jenž původně visel v kapli sv. Kateřiny.¹⁶³

Chrám stojí na půdorysu rovnoramenného kříže, jeho věž se nachází před západním vstupem a kryje ji bání s lucernou. Světle žluté stěny završuje valbová střecha, pod ní celý obvod chrámu obíhá odstupněná korunní římsa, průčelí člení lizény ve dvou párech nesoucí kladí. Stejná římsa, jenž se objevuje v kladí lemuje tympanon umístěný ve štítu, v hladkém tympanonu se vprostřed nachází lichtenštejnský znak. Dveře se nachází v široké obdélníkové prohlubni zakončené obloukem s archivoltou, obloukové patky spojuje římsa, na níž přiléhá

¹⁵⁹ Během požáru shořelo 57 domů, radnice, škola, špitál, pivovar a jiné budovy. *Českotřebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba*. Česká Třebová 2004. s. 161. ISBN 80-239-3464-3.

¹⁶⁰ Při tomto požáru, zapříčiněném bleskem, jenž uhodil do kostelní věže, se roztavily dva malé chrámové zvony. Z interiéru občané zachránili oltáře a varhany z roku 1790. Tamtéž, s. 162.

¹⁶¹ Kámen kvádrového tvaru obsahuje truhlu z dubového dřeva, v níž se nachází pamětní spis o požáru předešlého kostela a počátku stavby nynějšího. V rozích kvádrů se nacházejí iniciály pánů Františka Riedera, Jakuba Müllera, Bernarda Arzta a Jana Kašpara. Tamtéž, s. 164.

¹⁶² Do bání byly vloženy schránky s písemnostmi novými a také starými z let 1884-1885, a to od firem Bäumlér a Bittner, a Josef Bureš, stavební a ozdobné klempířství. Obě z České Třebové. Tamtéž, s. 171.

¹⁶³ GILAR, Štěpán. Českotřebovský zvon z roku 1609. In *Vlastivědný sborník 8*. Ústí nad Orlicí 1997. s. 17. ISBN 80-902082-3-1.

obloukové okno. Dveře zvýrazňuje zvenčí profilované kamenné ostění, jeho vnitřek zdobí perlovec a horní část zavěšené girlandy. Celek završuje římsa podepřená konzolami, v prostoru mezi touto římsou a obloukovou římsou se nachází deska s latinským nápisem.¹⁶⁴ Lizény se objevují také po všech čtyřech stranách věže, v bocích se nachází okna s balustrádovou poprsnicí a nad nimi ve slepé arkádě visí hodiny. Profilaci stěn lze vidět také na vystouplé části obou boků rizalitového průčelí, zbylé chrámové zdi jsou nezdobené. Jejich jediné narušení spočívá v bočních dveřích zdobených štítem a půlkruhových, oválných či obdélníkových oknech po obvodu chrámu.¹⁶⁵

Stropy obou kostelních lodí v částech rovníramenného kříže spojují valené klenby a v jejich kříži tvoří zakončení kalota.¹⁶⁶ ¹⁶⁷ Pod ní zdůrazňují přechody z transeptu do prostorů bočních lodí, kruchty a presbytáře čtyři triumfální oblouky, spočívající na pilířích, jejichž hlavice jsou propojeny s korunní římsou obíhající celý prostor chrámu. Stěny presbytáře narušují vpadlá pole zakončené oblouky na pilířích, ve kterých jsou usazena elipsovité okna. Každé ještě zvýrazňuje elipsovitý rám v omítce. V klenbě nad nimi jsou fresky s biblickými výjevy. Při zdi nad oltářem se nachází druhý triumfální oblouk nesený pilastry, oba zdobí lizény. Totéž se opakuje v prostoru kruchty, balkon chóru spočívá na široce klenutém pásu a má zvlněnou poprsnicí. Vpadlá pole s okny jsou také v bocích lodě, zde jsou však okna půlkruhová, tyto se nacházejí také o úroveň výš v čelních zdech. Pod nimi se nacházejí boční vchody lemované ostěním s konzolami, které nesou kladí s jednoduchým trojúhelníkovým štítem. Přední triumfální oblouky také člení lizény, zadní oblouky z omítky vystupují mělce. V bocích kleneb jsou nad všemi okny fresky s biblickými výjevy. Další velké nástěnné malby se nacházejí v kupoli, zde jsou vyobrazeni čtyři evangelisté - Lukáš, Marek, Jonáš a Matyáš, a v trojúhelníkových prostorech mezi kupolí a klenebními oblouky. Hlavní barevnost interiéru tvoří jemná žlutá a bílá, která zvýrazňuje všechny architektonické prvky. Celek dotváří spousta malých ornamentálních fresek.

V interiéru chrámu se nachází hlavní oltář, vzniklý společně s chrámem. Autorem je architekt stavby Josef Hardtmuth, oltář svými proporcemi opisuje základní prvky chrámu a dotváří tak celek.

¹⁶⁴ ALOYSIUS DUX PRINCEPS/GUBERNATOR IN QUO VIVIMUS MOVEMUR ET/SUMUS.A.1801. CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s. 49.

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 48 a 49.

¹⁶⁶ Kalota = „kopule ve tvaru kulové úseče nebo rotačního elipsoidu; prostor stropní klenby tunelu.“ Diderot. *Velký slovník naučný, a-l*. Praha 1999. s. 669. ISBN 80-902723-1-2.

¹⁶⁷ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.47

Iónské sloupy nesou kladí se zdobeným vlysem a římsou, na které přiléhá jednoduše zdobený štít s motivem božího oka v tympanonu. Celek dovršuje kříž umístěný na špici štítu. Materiálem pro výrobu se stal umělý mramor. Mezi sloupy visí oltářní obraz Stětí sv. Jakuba od Jana Umlaufa z Kyšperka, z 2. poloviny 19. století. Tabernákl s šesti sloupy a kupolí, také z umělého mramoru, ukrývá beránka a stojí na oltáři ve tvaru sarkofágu. Oltář zdobí sošky andělů, tato výzdoba pochází z dílny sochaře Schweigla z Brna.

Na kazatelnu z umělého mramoru, datovanou také kolem roku 1800, se vstupuje po schodišti od hlavního oltáře. Její jednoduchý design zdobí zlacený reliéf Ježíše, jež jako dvanáctiletý chlapec předčítá v chrámu, umístěný na poprsnici kazatelny. Na bocích jej ukončují kanelované pilastry. Oválný ambon s mušlovitým útvarem zakončuje rozeta. Na střeše kazatelny lze vidět empírovou vázu s festonem, kotvou v oblacích a deskou s Desaterem. Zdobné prvky pochází taktéž z brněnské dílny.

Interiér obsahuje celkem pět oltářů, kromě hlavního se zde nachází oltář sv. Jana Nepomuckého, oltář Panny Marie, Mariánský oltář a oltář Nejsvětějšího Srdce Páně. Autorem všech oltářních obrazů, stejně tak obrazů Křížové cesty, je opět Jan Umlauf.

Na epištolní straně chrámu umístěný oltář sv. Jana Nepomuckého je završený nástavcem se symbolem jazyka. Po obou stranách tabernáklu s Ukřižovaným stojí sochy světců, vpravo soška Františka Xaverského od firmy Břetislava Kafky z Červeného Kostelce. Na levé straně František z Assisi od neznámého autora.

Oltář Panny Marie, na evangelní straně, se od nepomuckého oltáře liší pouze obrazem a soškami světců. Na pravé straně stojí sv. Terezie z Lisieux od Chrámového družstva Pelhřimov, vlevo jde o sv. Aloise od Kafkovy firmy.

Oba oltáře stávaly již v původním kostele a byly zachráněny z plamenů, roku 1845 došlo k jejich přestavbě na dnešní podobu. Tu realizoval František Pírko, tesař z Litomyšle, neznámý svitavský sochař a Václav Procházka, štafir z České Třebové.

Mariánský oltář z roku 1914 vytvořila pardubická firma Svatoň a Jana Duška z Chrudimi. Socha na oltáři zpodobňuje Pannu Marii Lurdskou, ruce má sepjaté v modlitbu a drží v nich růženec.

Poslední postraní oltář Nejsvětějšího Srdce Páně, z roku 1901, stojí proti mariánskému. Oltář neobsahuje tabernákl, spodní část představuje Boží hrob, na který navazuje oltářní nástavec tvaru syrského oblouku. Na něm stojí Kristova socha, obě ruce směřují k hrudi, odkud září rudé srdce obehnané zlatými paprsky. Oltář zdobí sochy andělů a andělské hlavičky a reliéfy s nástroji zpodobňující jeho utrpení a usmrcení.

Sochařská výzdoba interiéru pokračuje sousoším sv. Josefa s Ježíškem, umístěným napravo od oltáře Panny Marie. Pochází z roku 1892 od sochaře Ulricha z tyrolského Grödenu. Dále socha sv. Antonína, pořízena mezi lety 1916-1919. Sv. Terezie z Lisieux, sv. Ludmila a sv. Anežka Česká, všechny od Břetislava Kafky. Poslední dvě se nacházejí při vstupu do chrámu. Krucifix umístěný téměř proti kazatelně z konce devatenáctého či z první poloviny dvacátého století. Na pravé straně nad lavicemi socha sv. Barbory, taktéž z konce devatenáctého či první poloviny dvacátého století a proti ní socha sv. Václava asi z přelomu sedmnáctého a osmnáctého století. A dva stejné reliéfní medailony umístěné u hlavního oltáře a kazatelny, zobrazující lichtenštejnský znak. Jeden je datován rokem 1801 a druhý 1914.

Nástěnné malby pochází z roku 1914 od malíře Antonína Häuslera.

Součástí výzdoby jsou také další dva Umlaufovy obrazy smrt sv. Josefa a vyučování Panny Marie.¹⁶⁸

Nedílnou součástí chrámu jsou taktéž varhany. V novém kostele se nacházely varhany zakoupené roku 1790 ze zrušeného kostela sv. Martina na Starém Městě v Praze. Neublížil jim ani požár v roce 1793, avšak roku 1836 se na dvoukřídlé varhany již nedalo hrát. Ještě toho roku došlo k jejich opravě. Zhoršený stav se objevuje opět v roce 1859, opraveny však až po požáru roku 1884. Od firmy Josef Koblz z Lomnice nad Popelkou se v roce 1902 pořídily varhany nové, v kostele vydržely do roku 2002.

2.14.2. Další sakrální památky sledovaného období

Před kostelem jsou rozmístěny sochy a železný kříž, pochází z roku 1890 a stojí před vchodem do chrámu.

Jde o sochu sv. Kateřiny z roku 1717, pravděpodobně od Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa. Sochu sv. Jana Nepomuckého z roku 1712 a sochu sv. Barbory z roku 1719, obě od stejného autora jako socha sv. Kateřiny. Dále socha sv. Josefa, pravděpodobně od Františka Vocla, sochaře z České Třebové, z roku 1899. Socha sv. Václava z roku 1908, jejím autorem je českotřebovský sochař František Volenský. Jako poslední se zde nachází Kalvárie s ukřižovaným Kristem a soškami Panny Marie Bolestné a sv. Jana Apoštola, pochází z roku 1801.¹⁶⁹

¹⁶⁸ *Českotřebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba. Česká Třebová 2004. s. 200-224. ISBN 80-239-3464-3.*

¹⁶⁹ *Církevní památky českotřebovska. Městské muzeum v České Třebové 1991. s. 10-14.*

Proti západnímu průčelí chrámu stojí budova děkanství z let 1783-1786. Jedná se o patrovou blokovou stavbu obdélníkového půdorysu s valbovou střechou. Hlavní průčelí orientované na sever představuje mělký rizalit se štítovým vikýřem nad korunní římsou. Vikýř nese oválné okno. Budovu se zaoblenými rohy člení sokly a patrová a výrazně profilovaná korunová římsa.¹⁷⁰

Ve městě se dále nacházejí kaple. První z nich, kaple Panny Marie, stojí u jedné z křižovatek. Pochází z konce osmnáctého století, orientovaná po směru sever - jih. Vstupní průčelí člení lizénové rámy, ukončuje jej korunová římsa, na té spočívá trojúhelníkový štít se zasklenou nikou. Nika ukrývá obrázek Panny Marie vyučované sv. Annou. Dvoukřídlé dveře v portálu zakončuje segmentový oblouk. V bočních zdech členěných lizénovými rámy se nachází půlkruhově zaklenuté okno s podokenní římsou a profilací v šambráně. Věžička s šestibokou lucernou, na vrcholu sedlové střechy, cibule nese latinský kříž. Původně nesl strop s valenou klenbou šindelovou střechu, dnes nese plochý strop střechu plechovou z roku 1981.¹⁷¹

Další kaple sv. Barbory stojící na sídlišti Lhotka, pochází z roku 1800. Kaple stojí ve směru sever - jih, má půlkruhem zakončený, mírně odsazený presbytář. Dveře v jižní stěně obklopuje jednoduché pravoúhlé kamenné ostění. V bočních zdech, jinak hladkou fasádu, rozrušují obdélníková okna se segmentovým záklenkem. Na dřevěné korunní římsě sedí valbová střecha, pokrytá beternitem. Věžička s osmibokou lucernou se nachází nad presbytářem, cibule nese železný kříž.¹⁷²

V místě zvaném na Horách stojí poutní kaple Panny Marie Pomocné z roku 1819. Tato nahradila původní z roku 1744, jenž shořela v roce 1787. Stojí ve směru sever - jih, s oltářem k jihu, má půdorys obdélníku, zakončuje ji půlkruh. Průčelí člení čtyři pilastry nesoucí profilovanou korunní římsu. Na ní spočívá atika s nápisem AVE MARIA a zakončuje ji profilovaná římsa. Celé to dovršuje trojboký štít s kruhovým oknem a hodinovým ciferníkem. Vstupní dveře se nacházejí v obdélném pískovcovém portálu, nad nimi lze vidět plechový obrázek sv. Josefa. Nad obrázkem je termální okno a nad ním mělká nika s malbou růžencové slavnosti. To vše pojí jediná osa. Z každé boční strany osvětlují interiér dvě termální okna a v obou stěnách se nachází boční vchody v obdélných pískovcových neprofilovaných portálech. Sedlová střecha, s bonnským šindelem, nese čtyřbokou dřevěnou věž se žaluziovými, půlkruhem sklenutými obdélníkovými okny. Kříž se tyčí na plechové

¹⁷⁰ *Českořebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba. Česká Třebová 2004. s. 131. ISBN 80-239-3464-3*

¹⁷¹ Tamtéž. s. 183

¹⁷² Tamtéž. s. 185 a 186

jehlancové stříšce věže. Sakristie s valbovou střechou a jedním obdélníkovým oknem na východě, přiléhá k jižní straně kaple.¹⁷³

2.15. Třebovice

Obec leží 6 km od České Třebové a asi 16 km od Ústí nad Orlicí, na jižním okraji tvoří hranici mezi bývalými okresy Ústí nad Orlicí a Svitavy.¹⁷⁴

2.15.1. Kostel sv. Jiří

Empírová budova byla postavena v letech 1834 - 1835. Na tomto místě stál původně kostel gotický, v roce 1835 byly zbořeny jeho poslední zbytky - sakristie s presbytářem.¹⁷⁵ Podle Františka Musila a Vlastimila Voláka je kostel dokladem „*dlouhého trvání empíru na venkově*“.¹⁷⁶

Jednolodní budova má věž nad západním průčelím a obdélný presbytář. Průčelí tvoří rizalit stejně široký jako chrámová loď, uprostřed něj se nachází vpadlá plocha s dveřmi v kamenném ostění a půlkruhovým oknem, nad nimi je na konzolách umístěna římsa. Rizalit pod věží zdůrazňuje kládí, ve vlysu s vysokými triglyfy, zakončuje jej odstupněná atika s rovnou římsou, překrývající sedlovou střechu chrámu. Po obou stranách rizalitu jsou půlkruhová okna menší než ta v lodi chrámu, opticky je zvětšuje vpadlý půlkruh, který je obíhá. Omítka chrámové lodi je hladká.

Římsa s vlysem s vypouklými konzolami vpředu a nízká atika uzavírají také kostelní věž. Protáhlá úzká okna věže s dřevěnými žaluziemi mají půlkruhové ukončení. Pod nimi se nachází vpadlá pole. Střecha věže je stanová a na její špici se tyčí velký, jednoduchý, kovový kříž.

V lodi se nacházejí dva boční vchody, každý z jedné strany. Dveře obíhá kamenné ostění, nad nimi se nachází římsa se štítem, který nese kříž. Po obou stranách lodi chrám osvětlují půlkruhová okna, jedno stejně osvětluje také presbytář, ten je o stupeň užší než loď kostela. Kryje ho valbová střecha, stejně jako sakristii přistavenou k severní zdi presbytáře, která má samostatný vchod a dvě obdélníková okna, vše zdůrazňuje kamenné ostění.

Loď dělí na tři travé dva pásy na silně vystouplých pilastrech, sklenuta je pruskými klenbami. Stejná klenba se objevuje také v presbytáři, zde ji nesou přízední pásy. Tři pruské

¹⁷³ *Českotřebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba. Česká Třebová 2004. s. 181 a 182. ISBN 80-239-3464-3.*

¹⁷⁴ *Třebovice*. 12. října 2012. [2013-02-05]. URL: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Třebovice>>

¹⁷⁵ POCHÉ, Emanuel. *Umělecké památky Čech 4. T-Ž*. Praha 1982. s.105

¹⁷⁶ MUSIL, František. VOLÁK, Vlastimil. *Kulturní památky okresu Ústí nad Orlicí*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Odbor kultury ONV 1984. 3.sv. s.17

klenby, které nesou dva toskánské kanelované sloupy na krychlových stylobatech, podklenují kruchtou. Loď v prostoru pod okny obíhá římsa s vlysem a architrávem.¹⁷⁷

Triumfální oblouk je římsou opticky rozdělen na tři stupně, čelní část nejmenšího stupně, stejně tak i celý prostor presbytáře, strop chrámu a poprsnice kruchtou, zdobí ornamentální fresky.

Hlavní oltář pochází z doby kolem roku 1840, obraz sv. Jiří zabíjejícího draka namaloval v roce 1837 Leopold Fertbauer. Na mense tvaru sarkofágu stojí tabernákl zdobí, který na vrcholu nese knihu a beránka s křížem ve svatozáří. Po stranách klečí dva andělé a za beránkem se tyčí zlacený kříž. Oltářní obraz rámuje z každé strany dva polosloupky s jedním předsazeným sloupem. Součástí oltáře jsou dvě brány, nad nimi v úrovni oltářního obrazu stojí sochy světců, na evangelní straně je sv. Josef s Ježíškem a na epištolní sv. Jan Nepomucký, ten pochází z 2. poloviny 18. století. Střední část oltáře pokračuje dalším patrem, kde se na oblacích kolem zeměkoule vznášejí sochy Boha Otce a Krista s křížem, celek uzavírá holubice ve svatozáří.

Boční oltáře spočívají na rakvovité mense, nástěnnou desku ukončují polopilíře se zlacenými korintskými hlavicemi, nesoucí kladí. Celek ukončuje zlacený křížek s andělskými hlavičkami kolem. Na evangelní straně je oltář zdoben reliéfy srdce v oblacích a se svatozáří. Oltář na epištolní straně zdobí sošky svaté rodiny stojící kolem tabernáku.

Kazatelna má jednoduchý vzhled. Ambon ukončuje rovná podlaha a nízká stříška nese zlacený kříž.

Varhany tvoří tři části, dvě boční stojí na kruchtě, ukončují je tři skříně ve dvou úrovních, přičemž prostřední je vyšší, třetí spočívá ve skříně zavěšené uprostřed poprsnice kruchtou, její krajní části jsou vyvýšeny nad střední.

Interiér zdobí také olejomalby křížové cesty a sochy stojící na konzolách. Například socha Piety či sv. Floriána.

2.15.2. Další sakrální památky sledovaného období

Z roku 1791 pochází farní budova.¹⁷⁸

¹⁷⁷ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935. s.208

¹⁷⁸ Tamtéž, s.209

2.16. Řetová

Řetová leží 2,5 km jihozápadně od Ústí nad Orlicí a první písemná zmínka je z roku 1292.¹⁷⁹

2.16.1. Kostel sv. Máří Magdalény

Fara se v Řetové uvádí roku 1350, kdy patří pod děkanát Lanškrounský a tedy pod biskupství litomyšlské. V době husitských válek se stala farou husitskou. Tvrdé pokatoličt'ování zde začalo v roce 1651, avšak v obci chyběl katolický farář, bohoslužby tedy dojížděl sloužit farář z Ústí nad Orlicí.

Původní dřevěný kostelík sv. Máří Magdalény postupně chátral až musel být před rokem 1755 zbořen. Již od roku 1677 se v něm konaly bohoslužby pouze na vlastní nebezpečí.

Stavba nového kostela začala v již zmíněném roce 1755 s využitím robotních povinností. Dostaven byl roku 1787 a do věže přišly původní zvony pocházející z roku 1556. Kostel se stal první zděnou stavbou v obci, druhou, postavenou roku 1830, se stala fara.

Šindelová střecha byla natřena na červeno olejovou barvou. Hodiny ve štítě nad hlavním vchodem pocházely z konce osmnáctého století. Opravou prošly roku 1849 a uskutečnil ji Josef Samuel z Pěčina. Časem potřebovaly opravit znovu, avšak, po zahájení opravy jí nikdo nechtěl zaplatit a tak si je hodinář nechal. Nové hodiny od brněnského hodináře Moravuse, byly pořízeny sbírkou a posvěceny 8. listopadu 1908.

Roku 1905 prkenná podlaha překryla kamennou dlažbu. Zábradlí před kostelem vzniklo po roce 1911. V roce 1960 se opravil hodinový stroj a číselník.

O opravě kostela rozhodli řetovští občané v prosinci 1970. Práce vedlo sedm z nich a začalo se s nimi v následujícím roce. Havarijní stav modré břidlice způsobil rozebrání a snesení střechy celé věže, stará se stala vzorem pro novou. Opravovaly se krovky, velká a také malá věž. Ocelové konstrukce pro vyztužení obou věží byly dodány v průběhu roku 1972. V tomtéž roce došlo k otlučení a znovu nahození omítky horní poloviny věže. A došlo také k opravě obou křížů, tu provedl František Bednář, řetovský kovář. Kříž velké věže osadil František Kolář, zámečnický mistr.¹⁸⁰

Došlo také k oplechování malé věže. Kování kolem oken a žaluzií dostala zvonice v roce 1974, na počátku prosince tohoto roku skončily veškeré práce, mezi posledními došlo k pokrytí nové střechy a usazení věžních hodin.

¹⁷⁹ DUŠEK, Radim. *Řetová: příspěvek k dějinám obce*. Ústí nad Orlicí 2004. s. 7. ISBN 80-86042-97-9.

¹⁸⁰ Ocelový kříž je vysoký 1,42 cm, v největší šířce má 84 cm, je zapuštěn do dubového sloupku a usazen na trnu asi 15 cm nad bání. Tamtéž, s. 154.

Roku 1975 proběhlo odkrytí střechy nad kněžištěm a usazení plechů okolo věže, na vrchol střechy byl posazen železný kříž.¹⁸¹ Proběhly opravy všech říms a omítnutí průčelí.

Oprava střechy sakristie, nátěr věže a natření kostelních zdí se uskutečnilo v posledním roce průběhu oprav, tedy v roce 1976. A roku 1999 došlo k obnovení malby v interiéru kostela.

Jednoduchá kostelní stavba s presbytářem a věží na opačné straně vchodu má průčelí s dvěma nárožními pilastry. Jednoduchým kamenným ostěním kolem dveří zvýrazněné jednoduchou římsou v místě tympanonu a oknem zakončeným mírným obloukovým segmentem. Ostění nad dveřmi obsahuje letopočet 1755. Římsa, jenž dělí průčelí a štít obíhá celou stavbu. Pilastry a římsu podtrhuje obdélníkové ohraničení, v němž zapadá celá plocha průčelí s dveřmi a oknem. Štít nad průčelím je prostý s hodinami pod lomenicí a ze dvou stran orámován římsou.

Boky lodí člení silné vystupující pilastry na tři plochy, v nichž se nacházejí okna vroubena zalamovaným rámem. Všechna mají segmentová nadpraží.

Věž, přistavenou k severnímu boku presbytáře, zakončuje cibulovitá bání s lucernou.

Sakristie k presbytáři přiléhá ze strany jižní.

Interiér lodí dělí tři lizény a pokračující pásy na čtyři pole, mezi lizénami se nacházejí liché arkády. Loď zakončuje valená klenba s výsečemi nacházejícími se nad okny. Celý prostor lodí pod arkádami obíhá římsa, jenž pokračuje v presbytáři.

„Uvnitř je presbytář ukončený třemi stranami šestiúhelníka, je sklenutý valeně, polovicí klášterní klenby s výsečemi.“¹⁸² Člení ho lizény nesoucí římsu a pásy klenby a zároveň stojící na obíhající soklu, pár lizén vpředu nese triumfální oblouk.

Kruchtů nesou tři oblouky, její dřevěná poprsnice zdobena poempírovými motivy má balkonovité vysazení.

Roku 1843, po předělání starého, dostal chrám nový hlavní oltář. Původně se nad tabernáklem nacházel velký kříž, ten byl věřícími zavěšen nad dveře sakristie. Nový hlavní oltář obsahuje tabernákl obzoboupený čtyřmi sloupky, ty nesou kopuli ve tvaru mušle, na níž se nachází beránek na knize s pečeti. A po obou stranách je anděl.

Oltářní obraz sv. Máří Magdalény visí na zdi za hlavním oltářem. Autorem obrazu byl Josef Ringelhan, malíř z Lanškrouna. Do kostela jej umístili roku 1842. Avšak v roce 1874

¹⁸¹ Kříž má výšku 220 cm a největší šířku 85 cm. DUŠEK, Radim. *Řetová: příspěvek k dějinám obce*. Ústí nad Orlicí 2004. s. 155. ISBN 80-86042-97-9

¹⁸² Tamtéž, s. 152.

dal kooperátor Josef Kašpar tento obraz přemalovat.¹⁸³ Zároveň došlo k opravě obrazu Boží Rodičky.¹⁸⁴

Na postranním oltáři se původně nacházel obraz Panny Marie čenstochovské, darovaný rodákem Josefem Stránským.¹⁸⁵

Dnes se na postranních oltářích mezi sloupky nacházejí sochy. Na epištolní straně socha Panny Marie a na evangelní, socha Nejsvětějšího Srdce Páně. Pocházejí z roku 1910, dodány byly firmou Josef Krejčík v Praze,¹⁸⁶ stejná firma dodala v roce 1911 také nový Boží hrob.

Stará kazatelna pocházela z období kolem roku 1800, avšak zůstala z ní pouze socha Dobrého Pastýře, kterou se pokusil restaurovat Petr Musil, žamberecký truhlář. Nová kazatelna byla postavena roku 1875. Na stříšce nese restaurovanou sochu.

Autorem nové křížové cesty z roku 1876 byl akademický malíř Scheivl.¹⁸⁷ Původní křížovou cestu darovala roku 1819 matka tehdejšího lokalisty, Magdalena Šponerová.

Varhany tvoří tři skříně, dvě stojí na kruchtě, třetí visí na její poprsnici.

Interiér zdobí další obrazy, krucifix zavěšený v presbytáři a mnoho nástěnných maleb. Ty zobrazují biblické výjevy, ale také ornamenty. Okna zdobí vitráže s biblickými výjevy.

2.16.2. Další sakrální památky sledovaného období

Na hřbitově se nacházejí lité kříže. První z roku 1837 zdobí hrob Benewitzové a druhý, z roku 1839, hrob kněze Stránského.

Původně boží hrob, nyní kostnice pochází z let 1831 - 1832. Nad čtvercovým půdorysem rozšířeným o niku se klene placka s konchou. Nárožní lizény nesou hladký pás s římsou, štít s výklenkem člení pilastry a ukončuje tympanon. Dveře z roku 1837 dělí úhlopříčky do šesti polí.

V letech 1829 - 1830 byla postavena nová farní budova, jejím stavitelem byl Josef Berger, zednický mistr z Litomyšle.¹⁸⁸

¹⁸³ „O obrazu se tradovalo, že vznikl ze sázky za jeden jediný den. Svěťice byla údajně provedena velmi světsky, až pohoršlivě, neboť měla celé pravé rámě až po paži a polovinu prsů obnažené. Žertem se říkalo, že „plátěná“ Řetová nemá ani tolik plátna, aby svou patronku řádně oblékla.“ DUŠEK, Radim. *Řetová: příspěvek k dějinám obce*. Ústí nad Orlicí 2004. s. 152. ISBN 80-86042-97-9

¹⁸⁴ Ta byla údajně ve velmi pokročilém stadiu těhotenství. Tamtéž. s.152

¹⁸⁵ „Ve 30. letech 19. století se po obci rozletěla zpráva, že Panně Marii tečou z očí slzy. Za divem se hrnuly davy. Zvědavce musela dokonce hlídat občanská stráž. Teprve za několik dní zjistil českořebovský kaplan, že díky slunečním paprskům se z barvy vytvořila sražená kapka, která se pod slunečním svitem leskla.“ Tamtéž, s. 152.

¹⁸⁶ Pro chrám je zakoupili Jan Kolář a Antonín Šimek. Tamtéž, s. 152,153

¹⁸⁷ Obrazy darovalo čtrnáct dobrodinců z Řetové, každý obraz nesl jméno jednoho z nich, avšak později jména nahradil odpovídající text k danému námětu. Tamtéž, s. 152

¹⁸⁸ Tamtéž, s.160

Socha sv. Jana Nepomuckého, datována rokem 1792, stojí na jednoduchém podstavci. Podpírají jej voluty s mušlemi.

U domu čp. 74 stojí kamenný kříž z roku 1798.¹⁸⁹

2.17. Ústí nad Orlicí - Hylváty

Hylváty tvoří městskou část Ústí nad Orlicí, směrem na Českou Třebovou. Kaple stojí vprostřed Hylvát.

2.17.1. Kaple sv. Anny

Původní kostel sv. Anny dnes slouží jako kaple, pochází z roku 1755. Jan Leopold Mosbendr jí nahradil původní chátrající kapli připomínanou kolem roku 1600. V létě roku 2012 byla opravena střecha a omítka kaple.

Jedná se o jednu loď s presbytářem, vzezřením se podobá menší kapli sv. Jana Křtitele v Lázních. Průčelí ukončuje štít s volutovou attikou, překrývající valbovou střechu. Obdélné dveře obíhá kamenné ostění, nad nimi je umístěna segmentem zakončená nika se sochou sv. Anny, která drží knihu. Pod střechou celek obíhá římsa, stěny jsou zdobeny lizénami. Po stranách loď osvětlují segmentem zakončená okna, k severní stěně je přistavěna sakristie s oratoří osvětleny obdélníkovými okny. Štít obsahuje jedno kruhové okno a boží oko v tympanonu.

Loď je sklenuta valenou klenbou s výsečemi, dva pásy jí dělí na tři travé, „*presbytář sklenut závěrem ze tří kápí*“¹⁹⁰. Prostor obíhá římsa je umístěná pod okny a nesou jí lizény, chybí zde triumfální oblouk. Kruchtu nesou tři arkády.

Hlavní oltář pochází z doby kolem roku 1830, oltářní obraz sv. Anny z roku 1757 daroval kníže Lichtenštejn. Dva sloupy nesou zalomené kladí s výjevem Nejsvětější Trojice na oblaku, po stranách s andělky s trnovou a zlatou korunou. Sochy sv. Josefa a sv. Isaiáše stojící na konzolách mezi sloupy tvoří celek s obrazem. Tabernákl s beránkem a knihou na mušlovité kupoli stojí samostatně na tumbovitě mense.

Kazatelna pochází z poloviny 18. století, má čtyřboký ambon seříznutý v rozích, na stříšce je trubadúr s knihou a holubice. Zdobí ji rokajové kartuše s mřížkami, hrozny, květy a drapérie.

Z 2. poloviny 18. století pochází varhany zdobené troubícími a bubnujícími anděly.¹⁹¹

¹⁸⁹ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935.s.187,188

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 259

Ze stejné doby pochází také boční oltáře sv. Antonína a sv. Linharta se sochami světců.¹⁹²

2.17.2. Další sakrální památky sledovaného období

Kamenný krucifix s reliéfem Panny Marie Bolestné před kostelem pochází z roku 1819.¹⁹³

4. Sjednocující prvky

Po tridentském koncilu nastaly změny v uspořádání církve díky celosvětové katolické reformě. Během 12. a 13. století až do 30. let 14. století bylo prosazováno plné hierarchistické postavení pražského biskupství. Pod toto biskupství podléhala hustá síť far, díky tomu víme, že ještě v roce 1222 neexistovaly hranice jednotlivých farností. Tvořily se až do konce století 13. Pražské biskupství roku 1344 povýšilo na arcibiskupství, tomu podléhalo biskupství litomyšlské, které v té době vznikalo. Arcibiskupství prožilo svou obrodu v letech 1561 - 1562 a mělo v Čechách prosadit již zmíněnou tridentskou reformu. Avšak přišla třicetiletá válka.

Pražským arcibiskupem se v roce 1623 stal Arnošt Vojtěch Harrach, řešil válečné problémy a také problémy se systémem duchovní správy a úbytkem farářů. Namísto arcijáhenství a venkovských děkanátů zavedl vikariátní organizaci a zřídil gymnázium a seminář. Ve vikariátech započaly vizitace, které se postupně pravidelně opakovaly. On stál u zrodu nových far, položil základní kameny pro tehdy nový farní systém a podporoval kněze pocházející z daného regionu, chtěl, aby tam také působili.

Arcibiskup Harrach tvrdě oponoval majitelům patronátních práv a velice kritizoval knížete Lichtenštejna, majitele sledovaného panství, za neplnění platebních povinností.

Karel z Lichtenštejna zakoupil lanšpersko - lanškrounské panství v roce 1622. Od počátku vlády tohoto rodu spadalo panství do lichtenštejnského majetkového komplexu. Jako patronátní páni požadovali po poddaných sjednocení víry.¹⁹⁴

*„Farář jako správce kostelního jmění nesměl nic prodat, pouze za roční nájemné pronajmout.“*¹⁹⁵ Vzhledem k rozlehlosti farností a díky jejich majetku, měla duchovní správa velké starosti s obsazením far ještě v polovině 17. století. Stále byl nedostatek duchovních.

¹⁹¹ CIBULKA, Josef, SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935, s. 259-261

¹⁹² POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 4. T-Ž*. Praha 1982. s. 155

¹⁹³ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 4. T-Ž*. Praha 1982. s. 153

¹⁹⁴ „*Patronátním právem se rozumí souhrn práv i povinností, které [...] příslušely nějaké osobě vzhledem ke kostelu nebo k církevnímu úřadu na základě zvláštního právního důvodu.*“ *Českotřebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba*. Česká Třebová 2004. s. 61. ISBN 80-239-3464-3

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 61

Několik farností tedy bylo spravováno jedním knězem, bez ohledu na rozlehlost jednotlivých míst. Lanškrounskou část panství proto spravoval kněz z Lanškrouna a lanšperskou kněz z Ústí nad Orlicí. K postupnému obnovování a obsazování far duchovními z Čech a ze Slezska docházelo až v 60. a 70. letech 17. století.¹⁹⁶

Ve sledované části orlickoústeckého regionu se samostatné fary vyvíjely a obsazovaly pomaleji. Roku 1766 je obnovena fara v Rudolticích, v roce 1778 se z filiálního kostela sv. Mikuláše v Dolních Libchavách stává chrám farní. V prvních dvaceti letech 17. století naopak zaniká fara v Knapovci, Dolní Dobrouči, Výprachticích, Ostrově. Během 18. století se stávají lokaliemi a až v polovině století 19. jsou povýšeny zpět na chrámy farní.

Ani tato situace ale neodradila Lichtenštejnský rod a obyvatele jednotlivých míst od staveb nových chrámů, které nahradily kostely původní. Zbožnost a uctívání svatých je dodnes patrná z množství Božích muk, soch a kapliček stavěných u cest. Po 2. polovině 17. století se oblíbeným svatým stal Jan Nepomucký.¹⁹⁷ Socha světce se objevuje ve většině kostelů a také jako volně stojící komponent právě u cest. V době trvání barokního slohu se velice ujaly pouti po svatých zastaveních. Farář tak mohl oslovovat a působit na masy a lidé uctít své svaté.

V chrámech se také mnohdy objevuje Panna Marie ve vícero podobách. Jako socha či obraz Madony, Immaculaty, Panny Marie Lurdské, výjevy piety, nanebevzetí a podobně. Většinou se tato četnost dá připsat morovým ranám, které oblast nesčetněkrát postihly. Její sochy nesou také morové sloupy.

Tridentský koncil mimo jiné zavedl každoroční uzávěrky kostelních účtů, každá fara vlastnila zahrady, pole, lesy, louky a vybírala desátky, byla tedy finančně zajištěna. Také pro tyto účely se farnosti slučovaly, například Skuhrov a Třebovice, společně s dalšími, byly přiřazeny k České Třebové.¹⁹⁸

V pobělohorské době a po rekatolizaci se církev stala součástí života každého člověka. Návštěvu kostela lidé považovali za povinnost každého správného katolíka minimálně o nedělích a svátcích. Pokud se konaly sbírky na stavbu či opravu kostela, místní rádi přispěli, ať již finančně, darem nebo bezplatnou pracovní silou.

Až na tři výjimky jsou všechny kostely postaveny jako jednolodní budovy s věží tyčící se nad západním průčelím, uzavřené presbytářem a se sakristií přistavěnou většinou k severní

¹⁹⁶ *Česko-třebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba. Česká Třebová 2004. s. 59-61. ISBN 80-239-3464-3*

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 62

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 63

zdi lodi či presbytáře. Všechny jsou omítnuty světlými barvami, většinou předstupuje rizalit a jsou členěny lizénami.

První výjimkou je děkanský kostel sv. Jakuba Většího v České Třebové, ten stojí na půdorysu rovnoramenného kříže. Věž však již spočívá nad západním průčelím a ani v ostatních rysech se neliší.

Druhá a třetí výjimku tvoří chrámy o obdélném půdorysu, se světlou omítkou a lizénami. Jejich věže jsou ale umístěna jinde. V případě kostela sv. Máří Magdalény v Řetové stojí věž nad presbytářem ve východní části chrámu. Poslední ústeckoorlický chrám Nanebevzetí Panny Marie má věž nad průčelím, avšak celé průčelí je umístěno v jižní stěně kostela. Zde se objevuje i odlišnost v barvě budovy. Světlou omítku zdůrazňuje šedozelený kámen použitý pro architektonické prvky a sochy, které dotvářejí celkový vzhled průčelí.

Všechny stavby schvaloval rod Lichtenštejnů. Kníže mnohdy na stavbu finančně přispěl nebo daroval část vybavení interiéru chrámu.

Společný prvek tvoří také již zmiňovaný Josef Hardtmuth, který zastával pravidlo, že zdobné prvky z průčelí se mají opakovat také na věži.

Všechny chrámy zdobí vpadlá polev průčelí, pokud loď obíhá římsa, objevuje se také na věži, většina chrámů má okna zakončená segmentem a hodinové ciferníky umístěny nad věžními okny.

Vnitřní uspořádání se drží základní jednoduchosti - hlavní oltář, kazatelna, boční oltáře, křížová cesta a jednoduché členění chrámové lodě.

Kostely ve Skuhrově, Výprachticích, Horní Dobrouči, Ostrově a Knapovci se dnes využívají pouze při významných událostech, jako jsou svátky či poutě. Do Řetové, Dolních Libchav, Čenkovic, Třebovic, Rudoltic a Lanškrouna na bohoslužby dojíždějí či docházejí faráři, pod které daný kostel spadá. Chrámy v České Třebové, Ústí nad Orlicí, Dolní Dobrouči a Bytřeci fungují jako děkanské či farní. A kostel ve Valteřicích spolu s kaplí v Hylvátech se nepoužívají.

5. Urbanistické zhodnocení krajiny

Ve 2. polovině 13. století, za vlády Přemysla Otakara II., došlo k rozvoji lokační a stavební činnosti v zemi. Města se zakládala na šachovnicovém půdorysu a se čtvercovým náměstím s ulicemi začínajícími v jeho rozích.

Ústí nad Orlicí, Českou Třebovou a Lanškroun založil králem pověřený lokátor Vilém z Drnholce. Posledně jmenované město se mělo stát městem královským a tím také centrem dané oblasti. Avšak celé Lanškrounsko zpočátku spravoval nedaleký hrad Lanšperk.¹⁹⁹

Chrámů se staly nedílnou součástí každého města, každé obce, vsi, dotvářely celkový urbanismus krajiny. Ve městech byly při jejich založení stavěny kostely na náměstích či v jejich těsné blízkosti. Ve sledované oblasti byly chrámů v Ústí nad Orlicí a v České Třebové znovu postaveny na místě kostelů dřívějších. Sv. Máří Magdalena v Lanškrouně také nahradila starý kostel, avšak stojí pod náměstím. Chrám na lanškrounském náměstí je dnes zasvěcen sv. Václavovi a pochází z jiné doby.

V obcích a na vesnicích byly kostely stavěny jako místa setkávání občanů uprostřed, nahrazovaly tak náměstí.

Stavby většinou obklopovaly hřbitovy, některé fungují dodnes, jiné byly zrušeny nebo časem zanikly úplně.

Krajina sledované části Orlickoústeckého regionu je členěna mnoha kopci a údolím. Stavbu a rozvoj měst a obcí zpomalily husitské války a také válka třicetiletá. Jejich vzhled se také mění se změnou stavebních slohů, z barokního bourání hradeb se přechází ke klasicismu, který čerpá z antiky a více zasahuje do celkového urbanistického uspořádání. Narovnávají se ulice, upouští se od původní propojenosti budov a staví se solitéry. V Lanškrouně je takovouto volně stojící budovou kostel sv. Máří Magdaleny. Všechny strany otevírá pohledům a stává se novým centrem, které se má v budoucnosti rozvíjet.²⁰⁰

Také v obcích se najdou výjimky, které nestojí na návsi. Valteřický kostel Povýšení sv. Kříže stojí sám uprostřed louky a je obklopen hřbitovem, také kostel sv. Mikuláše v Ostrově se nachází na horním okraji obce u silnice do Lanškrouna. V kopci nad obcemi se tyčí chrámů v Knapovci a v Horní Dobrouči. Tvoří tak pevný bod daného místa.

Celkový vzhled staveb v krajině nenarušuje ani barevnost jejich fasád.

¹⁹⁹ *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. s.283 a 284. ISBN 80-238-9081-6.

²⁰⁰ Tamtéž. s.286 a 287.

6. Použité prameny a literatura

Literatura:

1. CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha 1935.
2. PETRASOVÁ, Taťána. *Architektura „státního klasicismu, palladiánského neoklasicismu a počátků romantického historismu. Čechy 1780-1840*. In *Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780-1890*. Academia 2001. ISBN 80-200-0735-0.
3. KUTHAN, Jiří. MUCHKA, Ivan. *Aristokratická sídla období klasicismu*. Praha 1999. ISBN 80-85770-81-4.
4. POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 1. A-J*. Praha 1977.
5. POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2. K-O*. Praha 1978.
6. POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 3. P-Š*. Praha 1980.
7. POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 4. T-Ž*. Praha 1982.
8. KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2008. ISBN 978-80-7277-041-0.
9. MUCHKA, Ivan. PETŘÍČEK, Václav. *Východní Čechy: historie, krajina, umělecké památky*. Praha 1990. ISBN 80-7038-038-1.
10. MUSIL, František. VOLÁK, Vlastimil. *Kulturní památky okresu Ústí nad Orlicí*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Odbor kultury ONV 1984. 3.sv.
11. PEKAŘ, Miloslav. *Památníky okresu Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí.
12. NOVÁK, Vlastimil. *Sakrální památky obce Bystřec*. Obec Bystřec 2010. ISBN 978-80-254-7535-5.
13. MACKOVÁ, Marie. Doc. PhDr. Ph.D. *Výprachtice 1304 - 2004*. Výprachtice 2004. ISBN 80-239-3426-0.
14. DUŠEK, Radim. *Řetová: příspěvek k dějinám obce*. Ústí nad Orlicí 2004. ISBN 80-86042-97-9.
15. URBAN Karel. *Kostel sv. Mikuláše v Libchavách 1802-2002*. Ústí nad Orlicí 2002.
16. URBAN, Karel. KACÁLEK, Ladislav. *Libchavy*. Libchavy 2010.
17. ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 6*. Praha 1989.
18. PÁVEK, Miloslav. *Řetůvka 1292-1992*. Řetůvka: Obecní úřad.
19. DVOŘÁČEK, Petr. *Architektura českých zemí. Baroko*. Praha 2005. ISBN 80-7309-275-1.
20. DIBELKOVÁ, Irena a kol.. *Poutní místa v Čechách*. Praha 2004. ISBN 80-7033-844-X.
21. ODEHNALOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly z dějin kultury*. Brno 1997. ISBN 80-7204-058-8.
22. MRÁZ, Bohumír. *Dějiny výtvarné kultury 2*. Praha 2001. ISBN 80-85970-37-6.
23. Diderot. *Velký slovník naučný, a-l*. Praha 1999. ISBN 80-902723-1-2.
24. Diderot. *Velký slovník naučný, m-ž*. Praha 1999. ISBN 80-902723-1-2.
25. *Od historie k současnosti 1292-1992: 700 let obce Dolní Dobrouč*. Obecní úřad Dolní Dobrouč 1991.
26. *Bystřec 1227-1977: 750 let trvání obce*. V Bystřeci MNV 1977.
27. *Církevní památky českotřebovska*. Městské muzeum v České Třebové 1991.
28. *Krajem koruny země. Vlastivěda Lanškrounska*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun 2002. ISBN 80-238-9081-6.

29. *Panorama kostelů a církevních památek: Vysoké Mýto, Choceň, Brandýs nad Orlicí, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová, Litomyšl, Polička: stručný průvodce památkami.* Praha 1941.
30. *Českotřebovská farnost v historii. Sborník studií k 200. výročí vystavění kostela sv. Jakuba.* Česká Třebová 2004. ISBN 80-239-3464-3.

Sborník:

31. GILAR, Štěpán. Českotřebovský zvon z roku 1609. In *Vlastivědný sborník 8.* Ústí nad Orlicí 1997. ISBN 80-902082-3-1.

Zdrojový dokument:

32. NOVÁK, Vlastimil. *Kostel sv. Vavřince v Čenkovicích.* Dokument poskytnutý farou v Jablonném nad Orlicí.

Archivní prameny:

33. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí. Farní úřad Dolní Dobrouč. inv.č. 072. *Memorabilienbuch der Pfarre Lietenthal*

Internetové zdroje:

34. *Dolní Libchavy.* 11. října 2012 [cit. 2013-02-05].
URL:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Dolní_Libchavy>.
35. *Knapovec.* 10. října 2012. [2013-02-05].
URL:<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Knapovec>>.
36. *Třebovice.* 12.října 2012. [2013-02-05].
URL: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Třebovice>>.
37. *Skuhrov.* 10. října 2012. [2013-02-05].
URL:<[http://cs.wikipedia.org/wiki/Skuhrov_\(Česká_Třebová\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Skuhrov_(Česká_Třebová))>.

7. Přílohy

- 7.1. Ústí nad Orlicí - Děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie; vlastní fotografie autorky.
- 7.2. Dolní Libchavy - Kostel sv. Mikuláše; vlastní fotografie autorky.
- 7.3. Dolní Dobrouč - Kostel sv. Mikuláše; vlastní fotografie autorky.
- 7.4. Bystřec - Kostel sv. Jakuba Většího; vlastní fotografie autorky.
- 7.5. Čenkovice - Kostel sv. Vavřince; vlastní fotografie autorky.
- 7.6. Valteřice - Kostel Povýšení sv. Kříže; vlastní fotografie autorky.
- 7.7. Výprachtice - Kostel Proměnění Páně; vlastní fotografie autorky.
- 7.8. Lanškroun - Kostel sv. Máří Magdalény; vlastní fotografie autorky.
- 7.9. Rudoltice - Kostel sv. Petra a Pavla; vlastní fotografie autorky.
- 7.10. Ostrov - Kostel sv. Mikuláše; vlastní fotografie autorky.
- 7.11. Horní Dobrouč - Kostel sv. Jana Křtitele; vlastní fotografie autorky.

- 7.12. Knapovec - Kostel sv. Petra a Pavla; vlastní fotografie autorky.
- 7.13. Skuhrov - Kostel sv. Jana Nepomuckého; vlastní fotografie autorky.
- 7.14. Česká Třebová - Děkanský kostel sv. Jakuba Většího; vlastní fotografie autorky.
- 7.15. Třebovice - Kostel sv. Jiří; vlastní fotografie autorky.
- 7.16. Řetová - Kostel sv. Máří Magdalény; vlastní fotografie autorky.
- 7.17. Ústí nad Orlicí – Hylváty - Kaple sv. Anny; vlastní fotografie autorky.
- 7.18. Mapa vybraných míst sledovaného období; CIBULKA, Josef. SOKOL, Jan . *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Lanškrounském*. Praha 1935.

7.1. Ústí nad Orlicí - Děkaný kostel Nanebevzetí Panny Marie

7.2. Dolní Libchavy - Kostel sv. Mikuláše

7.3. Dolní Dobrouč - Kostel sv. Mikuláše

7.4. Bystřec - Kostel sv. Jakuba Většího

7.5. Čenkovice - Kostel sv.Vavřince

7.6. Valteřice - Kostel Povýšení sv. Kříže

7.7. Výprachtice - Kostel Proměnění Páně

7.8. Lanškroun - Kostel sv. Máří Magdalény

7.9. Rudoltice - Kostel sv. Petra a Pavla

7.10. Ostrov - Kostel sv. Mikuláše

7.11. Horní Dobrouč - Kostel sv. Jana Křtitele

7.12. Knapovec - Kostel sv. Petra a Pavla

7.13. Skuhrov - Kostel sv. Jana Nepomuckého

7.14. Česká Třebová - Děkanský kostel sv. Jakuba Většího

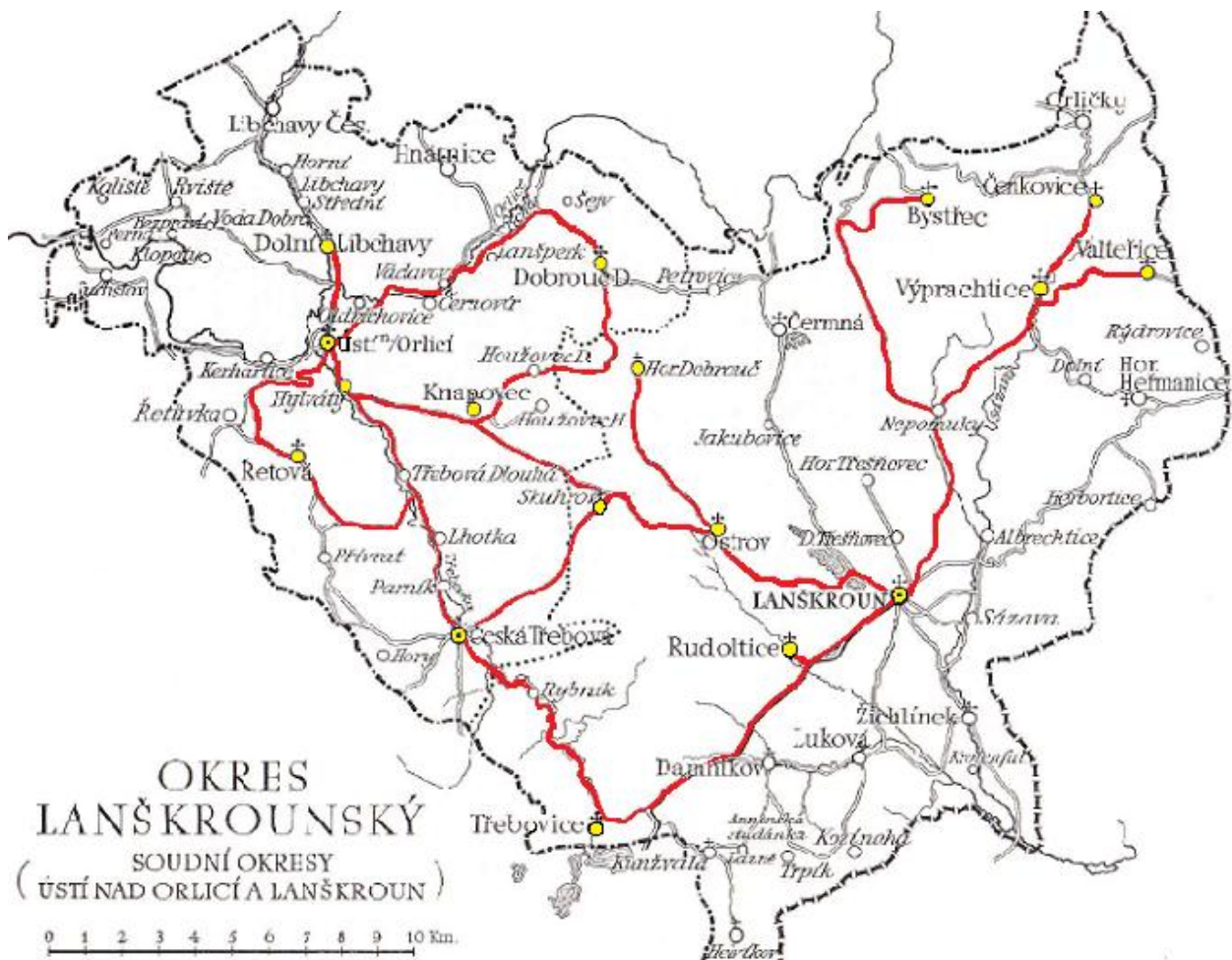
7.15. Třebovice - Kostel sv. Jiří

7.16. Řetová - Kostel sv. Máří Magdalény

7.17. Ústí nad Orlicí - Hlávátý - Kaple sv. Anny

7.18. Mapa vybraných míst sledovaného období